

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PSYCHOLOGIE

**VZTAH MEZI NEUROTICISMEM A EMOCIONÁLNÍ
INTELIGENCÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Charlota Pejčochová

Specializace v pedagogice: Psychologie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 27. 6. 2016

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Děkuji také všem respondentům, kteří se dobrovolně účastnili výzkumu.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

Úvod	2
1 EMOCE A EMOČNÍ INTELIGENCE.....	3
1.1 EMOCE	3
1.2 CHARAKTERISTIKA EMOČNÍ INTELIGENCE	5
1.2.1 Vymezení emoční inteligence.....	5
1.2.2 IQ vs. EQ, sociální vs. emocionální inteligence	9
1.2.3 Měření EI	10
1.3 VÝVOJ A ROZVOJ EMOČNÍ INTELIGENCE.....	11
2 NEUROTICISMUS.....	14
2.1 CHARAKTERISTIKA NEUROTICISMU.....	14
2.2 PROJEVY NEUROTICISMU	19
2.3 MĚŘENÍ NEUROTICISMU.....	23
2.4 NEUROTICISMUS A NEUROTICKÉ PORUCHY	23
3 VZTAH NEUROTICISMU A EMOČNÍ INTELIGENCE.....	27
3.1 PŘEHLEDOVÁ STUDIE	27
3.2 VLASTNÍ ŠETŘENÍ	27
3.2.1 Cíl výzkumu.....	27
3.2.2 Popis vzorku respondentů	28
3.2.3 Metody sběru dat	29
3.2.4 Výsledky šetření.....	31
ZÁVĚR.....	42
RESUMÉ	44
SEZNAM LITERATURY	46
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	49

Úvod

Tématem této bakalářské práce je vztah mezi neuroticismem a emocionální inteligencí, tedy zjišťování určité spojitosti mezi těmito, v dnešní době velice populárními, oblastmi.

Podle některých názorů jsou současní mladí lidé mnohem více extravertovanější, ale také neurotičtější než byli lidé před 40 lety. Tedy alespoň se za takové považují. Proto je zajímavé zjistit, zda růst počtu lidí se zvýšeným neuroticismem může ovlivňovat úroveň emocionální inteligence.

První a druhá kapitola této práce je zaměřena na teoretické vymezení základních témat. Oblast emocionální inteligence v sobě obsahuje charakteristiku emocí, samotné vysvětlení emocionální inteligence a její vývoj, rozvoj a možnosti měření. Druhá oblast je zaměřena na neuroticismus, jeho definice, některé existující teorie, projevy v různých oblastech života člověka a také jsou zmíněny vztahy mezi neuroticismem a z něj vycházejících neurotických poruch.

Třetí kapitola je již věnována samotnému vztahu mezi nimi. Součástí je i krátká přehledová studie, která naznačuje, že vzájemný vztah je stále plně neprozkoumanou oblastí a je potřeba ve výzkumu dále pokračovat. Součástí kapitoly je také shrnutí vlastního šetření tohoto problému. Získané výsledky výzkumu jsou zde uvedeny a přehledně znázorněny v jednotlivých grafech.

1 EMOCE A EMOČNÍ INTELIGENCE

1.1 EMOCE

Z většiny nejen literárních zdrojů vyplývá, že emoce v našem životě hrají velikou roli. Ne jinak je tomu také u emoční inteligence. Z tohoto důvodu je nutné, abychom se na úvod zaměřili na teorii emocí, které jsou nedílnou součástí našeho každodenního života a jsou také základním prvkem emoční inteligence a mimo jiné souvisí i s neuroticismem.

Etymologický původ slova emoce je z latinského slovesa *emovere*, které lze přeložit jako vzrušovat. Existuje mnoho definic pojmu emoce a je mnoho teorií, které se zabývají právě emocemi. Například John D. Meyer je definuje následovně: *„Emoce spojují myšlenky, pocity a činy – ovlivňují mnoho aspektů člověka a člověk ovlivňuje mnoho aspektů emocí.“* (in: Hasson, 2015, s. 15). Každý si pod pojmem emoce něco představí, ale málokdo dokáže vyjádřit přesnou definici a k tomu je výstižný výrok B. Fehra aj. Russela: *„Každý ví, co je to emoce, dokud se ho nezeptáte na její definici. Pak se ukáže, že to neví nikdo.“* (Hasson, 2015, s. 16). Jedna z publikovaných definic uvádí, že jde o pojem: *„zastřešující subjektivní zážitky libosti a nelibosti provázené fyziologickými změnami, motorickými projevy (gestikulace, mimika), stavy menší či větší pohotovosti a zaměřenosti (láska, strach, nenávisť, aj.)“* (Wedlichová, 2011, s. 7).

Plháková uvádí tři vzájemně propojené složky, ze kterých se emoce jako taková tvoří (Plháková, 2004, s. 386). Jsou jimi subjektivní fenomenologická komponenta, výrazové neboli expresivní chování a v neposlední řadě také tělesná složka. Obdobné složení aspektů emocí uvádí i G. Hasson (2015, s. 16-17), který je nazývá kognitivní aspekt, aspekt chování a fyzický aspekt. Obě rozdělení jsou obsahově téměř shodná. Subjektivní fenomenologická komponenta se dá srovnat s kognitivním aspektem, neboť u obou se jedná o subjektivní emocionální prožitky a vyjadřují to, co si myslíme, tedy naše vnímání a interpretaci dané situace. Druhou složkou je výrazové chování spolu s aspektem chování. V této složce je obsaženo vnější vyjádření emocí. Podle Plhákové jde o bezděčný a mimovolný projev emocí. Hasson k tomu ještě dodává, že vnější projevy emocí se mohou v různých kulturách lišit jejich vnímáním. Poslední složkou je složka tělesná spolu s fyzickým aspektem. Jak už názvy napovídají, zde se jedná o fyzické změny, jež provázejí prožívání emoce. Toto prožívání se oproti kognitivnímu aspektu projevuje u různých lidí

podobně. Příkladem lze uvést zjištění, že při stresu, tělo téměř každého člověka začne uvolňovat adrenalin, který připravuje danou osobu na případný útěk nebo boj (Hasson, 2015, s. 16-17; Plháková, 2004, s. 387).

Na rozdíl od myšlenek, přemýšlení a uvažování (které jsou složkami naší inteligence) vznikajících v části mozku zvané neokortex, emoce vznikají v jiné části mozku v tzv. limbické části (Hasson, 2015, s. 27).

Jak už je výše zmíněno, emoce jsou ve své podstatě popudy k jednání. Podle sociobiologů upřednostňujeme v kritických situacích při rozhodování city před rozumem. Díky evoluci nám naše emoce pomáhají zvládat situace, které jsou pro nás příliš důležité, abychom je ponechali pouze intelektu (Goleman, 2011, s. 13). Emoce velice efektivně koordinují naše fyziologické, prožitkové a výrazové reakce a tím nám pomáhají reagovat na důležité výzvy nebo příležitosti v prostředí (Wedlichová, 2011, s. 7).

Plháková vyjmenovává některé z funkcí emocí:

- Emoce jsou vyjádřením základních lidských motivů, které zesilují a podporují chování, vedoucí k jejich uspokojení;
- Regulace úrovně fyziologické aktivity, která například při prožívání intenzivní negativní emoce pomáhá připravit organismus k boji nebo k útěku. Dodává, že někdy tato intenzita fyziologické a prožitkové odezvy je neúměrná současným kulturním podmínkám a odpovídá spíše životu ve volné přírodě;
- Signální funkce, která je pravděpodobně výsledkem klasického emočního podmiňování. Tato funkce emoce mnohdy předem člověka upozorní na to, co je vhodné udělat, případně čeho by se měl vyvarovat;
- Kontrolní zpětnovazební systém. Některé city člověka průběžně a velmi rychle informují o výsledcích jeho aktivit nebo o tom, jaká je jeho osobní či životní situace;
- Neverbální komunikace, díky této expresivní komponentě emocí si lidé vyměňují informace o povaze svých vzájemných vztahů;

- Vnitřní pobídka. Cílem lidského chování je někdy vyvolání kladného citového stavu, popřípadě vyhnutí se nepříjemným pocitům (Plháková, 2004, s. 432-433).

Existují stovky emocí, přičemž některé nedokážeme ani definovat slovy, přesto můžeme uvést alespoň hlavní představitele jednotlivých kategorií: hněv, smutek, strach, radost, láska, překvapení, rozhořčený odpor a hanba. Mimo tyto základní kategorie existují i takové emoce, které v sobě obsahují více složek, jako je například žárlivost, která je sice variací hněvu, ale obsahuje v sobě také smutek a strach (Goleman, 2011, s. 260-261).

Pojem emoce se někdy v laické veřejnosti zaměňuje za pojem nálada. Avšak nálada je od samotných emocí již poněkud vzdálenější – nálady jsou méně vyznačené a trvají mnohem déle než emoce. Goleman dává za příklad, že se jen velmi vzácně dokážeme zlobit celý den, avšak běžné je být celý den nerudný a podrážděný. Dodává také, že ještě vzdálenější je k emocím temperament, který vyjadřuje sklon k určitým emočním stavům nebo náladám (Goleman, 2011, s. 261).

1.2 CHARAKTERISTIKA EMOČNÍ INTELIGENCE

1.2.1 VYMEZENÍ EMOČNÍ INTELIGENCE

V roce 1990 použili pojem emoční inteligence (dále jen EI) poprvé psychologové Peter Salovey a John Mayer, kteří ji definovali jako: *„součást sociální integrace, která zahrnuje schopnost sledovat vlastní i cizí pocity a emoce, rozlišovat je a využívat těchto informací ve svém myšlení a jednání.“* (in: Shapiro, 2009, s. 17).

Psycholog Howard Gardner z Pedagogické fakulty Harvardovy univerzity zabývající se mimo jiné jádrem inteligence mezilidských vztahů, stanovuje, že jde o: *„schopnosti rozeznávat náladu, temperament, motivaci a potřeby jiných lidí, a odpovídajícím způsobem na ně pak reagovat.“* (in: Goleman, 2011, s. 44).

Emoční inteligence získala v posledních letech velkou popularitu díky bestselleru Daniela Golemana s názvem ‚Emoční inteligence‘. Dílo se zabývá vysvětlením základních principů fungování EI a jejím využitím v praxi a pomocí přehledné a srozumitelné formy ji dokázal přiblížit i laickému čtenáři. On sám ji vymezuje jako: *„Schopnost dokázat sám sebe motivovat a nevzdávat se tváří v tvář obtížím a frustraci, schopnost ovládat svoje*

pohnutky a odložit uspokojení na pozdější dobu, schopnost ovládnout svoji náladu a zabránit úzkosti a nervozitě, schopnost ovlivňovat kvalitu svého myšlení, schopnost vcítit se do situace druhého člověka a ani v těžkých chvílích neztrácet naději.“ (in: Wedlichová, 2011, s. 17).

Otázkou je, proč je v poslední době kladen stále větší důraz na emoční inteligenci a její rozvoj. V médiích vidíme stále častěji zprávy, které varují o rostoucí vlně agrese a čísla vypovídající o počtu lidí s depresí se také stále zvyšují. To vše má podle Golemana za následek šířící se emoční ochablost (Goleman, 2011, s. 6). Kvůli tomu je zapotřebí, aby si naše děti osvojovaly schopnosti emoční inteligence už v dětství.

Gardnerovu typologii personální inteligence shrnul Salovey ve své základní definici emoční inteligence a rozšiřuje schopnosti, které EI obsahuje, na pět hlavních oblastí:

- Znalost vlastních emocí;
- Zvládání emocí;
- Schopnost motivovat sám sebe;
- Vnímavost k emocím jiných lidí;
- Umění mezilidských vztahů;

(in: Goleman, 2011, s. 47-49).

Znalost vlastních emocí

Oblast znalosti vlastních emocí lze pojmenovat také jako sebeuvědomění neboli vědomé rozpoznávání citu v okamžiku jeho vzniku. Pokud nejsme schopni uvědomit si své skutečné pocity, jsme vůči nim bezbranní a proto ti, kteří si jsou svými city více jisti, se dokáží v životě lépe rozhodovat. Je nutné si připustit, že potlačování emocí nezpůsobí, že se jich zbavíte, ale namísto toho se potlačená emoce projeví jiným způsobem. To, že si uvědomíme propojení a vztah mezi emocemi, nám pomůže lépe je pochopit (Goleman, 2011, s. 47-48; Hasson, 2015, s. 52,68).

Zvládání emocí

Schopnost nakládat se svými city tak, aby odpovídaly situaci, má základ v rozvinutém sebeuvědomění. Jedná se o schopnost zklidnit vlastní rozčilení, setřást ze sebe pocity

úzkosti, sklíčenosti nebo podrážděnosti. Lidé, kteří tuto schopnost mají málo rozvinutou, se neustále potýkají s tísnivými pocity. Je tedy zapotřebí přijmout zodpovědnost za naše emoce a emocionální potřeby, jelikož je to velice účinný způsob, jak přijmout fakt, že je v pořádku cítit se tak, jak se cítíme (Goleman, 2011, s. 48; Hasson, 2015, s. 68).

Někdy se tato schopnost nazývá také ‚samoregulace‘ nebo ‚emoční odolnost‘ (Wilding, 2010, s. 28).

Schopnost motivovat sám sebe

Motivace sebe-sama se v posledních letech velice rozšířila hlavně v oblasti managementu. Zapojení našich emocí do snažení je nezbytné hlavně proto, že jinak bychom nebyli schopni se dlouhodobě soustředit. Základem jakéhokoliv úspěchu je emoční sebeovládání, tedy odkládání odměny nebo uspokojení a také potlačování zbrklosti. Vysoká úroveň této schopnosti umožňuje dosažení vynikajícího výkonu a lidé, kteří tuto dovednost ovládají, jsou produktivnější a výkonnější prakticky ve všem, do čeho se pustí. (Goleman, 2011, s. 48). Výzkumem, který se zabývá právě schopností odložit odměnu na později, je studie dětí z předškolního zařízení Stanfordovy univerzity, kterou zahájil psycholog Walter Mischel. Studoval děti ve věku čtyř let, kterým nabídl následující možnost: *„pokud trpělivě počkáte, až si něco vyřídím, dostanete za odměnu dva cucavé bonbony. Když ale počkat nedokázíte, dostanete jenom jeden, ale zato ho dostanete hned.“* (Goleman, 2011, s. 81). Zkoumala se schopnost odolat impulsu, náhlé pohnutce k určitému chování a její významnost v budoucím životě. Tyto děti poté sledovali až k závěrečným zkouškám na středních školách. Děti, které dokázaly počkat, byly v adolescenci mnohem asertivnější, pracovně výkonnější a lépe se dokázali vyrovnat s frustracemi. Naopak ty, které nevydržely, měly tyto schopnosti méně rozvinuté, měly sklony k neústupnosti a nerozhodnosti a těžko snášely frustraci. Na tomto výzkumu lze ukázat EI jako souhrnnou schopnost, která rozhoduje o tom, jak dobře či špatně dokáží lidé využít své mentální schopnosti (Goleman, 2011, s. 81-83).

Další roli hraje například vliv naší nálady na proces myšlení, nebo víra ve vlastní úspěch a v neposlední řadě také optimismus (Wedlichová, 2011, s. 27-28).

Vnímavost k emocím jiných lidí

Jedná se o schopnost rozeznat a pochopit rozpoložení a pocity druhých lidí, nazývanou také jako empatie. Dříve byla tato schopnost považována za vrozenou, ale odborníci se v současné době shodují, že schopnost empatie a empatické komunikace se lze naučit (Wilding, 2010, s. 29). Stejně jako předchozí oblasti emoční inteligence, tak i tato se s rostoucím emočním sebeuvědoměním prohlubuje (Goleman, 2011, s. 48).

Podle několika zdrojů lidé dokážou rozpoznat šest základních výrazů: štěstí, smutek, hněv, odpor, překvapení a strach. Dále Hasson uvádí, že kromě těchto šesti základních emocí platí, že prožívání emocí, jejich reakce a způsob jakým jsou vnímány a interpretovány, se v různých kulturách liší (Plháková, 2004, s. 396; Hasson, 2015, s. 68). Z neurofyziologického hlediska se zjistilo, že pro vnímání emočních projevů jiných lidí, tj. pro rozvoj empatie je důležitá oblast v mozku nazývaná cingulární oblast (Vágnerová, 2010, s. 51).

Umění mezilidských vztahů

Tyto vlastnosti bývají v pozadí oblíbenosti vedoucího postavení nebo schopnosti konstruktivně jednat s lidmi. Zdáli má člověk uspokojivé mezilidské vztahy, tedy závisí do značné míry na tom, je-li schopen vcítit se do emocí ostatních a přizpůsobit tomu své jednání (Goleman, 2011, s. 48).

Zapotřebí je také rozlišit pojmy emoční inteligence a emoční schopnost. Emoční inteligence určuje náš potenciál k tomu, abychom se naučili podstatným složkám sebeovládání a jiným podobným věcem, zatímco naše emoční schopnost ukazuje na to, kolik z tohoto potenciálu jsme zvládli tak, abychom to dokázali využít v praxi. Z toho tedy vyplývá, že základní EI (tedy i její výše zmíněné oblasti) je k projevení dané schopnosti nebo pracovní dovednosti nutná, ale není dostatečná (Goleman, 2011, předmluva).

1.2.2 IQ vs. EQ, SOCIÁLNÍ VS. EMOCIONÁLNÍ INTELIGENCE

Jedním z tzv. veřejných tajemství psychologie, je to, že podle školního prospěchu, podle IQ¹ a ani podle výsledků psychologických testů není možné spolehlivě předpovědět úspěch v životě. K faktorům určujícím úspěch v životě přispívá IQ pouhými dvaceti procenty, ostatní jsou další vlivy včetně společenského původu a štěstí.

Emoční inteligence popř. emoční dovednosti nejsou protikladem inteligenčních nebo rozumových schopností. Naopak se vzájemně dynamicky doplňují a někdy, jak je tomu u některých výjimečných osobností, jsou obě velice dobře vyvinuty. Zřejmě nejvýznamnějším rozdílem je to, že EQ je mnohem méně geneticky zatížena a ukazuje se jako dlouhodobě se vyvíjející a naučitelná (Wedlichová, 2011, s. 14-15).

Dříve v historii byla IQ považována za nejdůležitější inteligenci, ale postupem času se stále více psychologů přiklání k závěrům Gardnera, který je toho názoru, že se starý koncept inteligence zaměřoval pouze na úzkou oblast lingvistických a matematických schopností a že vysoké IQ předpovídalo především úspěšnost studentů či učitelů. Gardner poukazuje také na to, že: *„mnoho lidí s IQ 160 s nízkou emoční inteligencí pracuje pro lidi s IQ 100, kteří jsou však v oblasti mezilidských vztahů neobyčejně nadaní.“* (in: Goleman, 2011, s. 46).

Wildingová (2010, s. 23) shrnuje porovnávání emoční inteligence a rozumové inteligence tím, že náš obecný úspěch a štěstí v životě nejpravděpodobněji předurčí kombinace obou těchto inteligencí.

Koncept emocionální inteligence se velmi blíží svým obsahem chápání sociální inteligence. Z tohoto důvodu je zapotřebí zmínit jejich rozdíly. Peter Salovey a J.D. Mayer EI chápali jako součást, resp. složku sociální inteligence. Protože se ale EI vztahuje hlavně k emocionálním procesům, vyplývá z toho podle autorů její lepší diskriminační validita od obecné inteligence ve srovnání se sociální inteligencí (Výrost, 2008, s. 202). Spřízněnost těchto konceptů zřejmě nejlépe vystihuje přístup autora R. Bar-Ona, který používá pojmu emocionálně sociální inteligence, kterou definuje jako: *„soubor vzájemně souvisejících*

¹ IQ (intelligenční kvocient) – kvocient, který umožňuje pomocí vzorečku ($IQ = \frac{\text{mentální věk}}{\text{fyzický věk}} \times 100$) u konkrétního jedince srovnat jeho reálný výkon v dané technice s výkonem, kterého průměrně dosahují jedinci stejné věkové kategorie. Vypočtené číslo stanovuje poté odchylku od běžného (průměrného) výkonu (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 166-167).

emocionálních a sociálních kompetencí, způsobilostí, které determinují to, jak efektivně rozumíme a vyjadřujeme sebe sama, jak rozumíme a jak vycházíme s jinými lidmi a jak zvládneme každodenní těžkosti.“ (in: Výrost, 2008, s. 203).

Schulze a kol. dospěli k závěru, že sociální a emoční inteligence jsou multidimenzionální, vzájemně na sobě závislé a překrývají se (Schulze, 2007, s. 111).

1.2.3 MĚŘENÍ EI

Pokud zjišťujeme výši emocionální inteligence, zjišťujeme také i tzv. emocionální kvocient (EQ). Existuje několik možností. Jak bylo již uvedeno výše v kapitole o charakteristice EI, nejedná se pouze o jednu kvalitu, kterou musíme změřit, ale o jejich souhrn. Díky tomu se také stává, že někteří lidé mají vysoce rozvinutou některou z těchto schopností, ale v jiných jsou slabší (Montag, 2016). Goleman (2011) také připouští nebezpečí, které se může objevit díky numerickému měření EQ, jelikož nelze brát průměr svých emocionálních dovedností.

V dnešní době můžeme nalézt na internetu několik odborných i neoborných testů, které vám „změří“ vaši EI. V České republice vyšlo i několik publikací, které se přímo věnují měření emoční inteligence. Jedním z nich je například sborník 52 testů od autorů Brockerta a G. Braunové, ve kterém si pomocí sčítání a odečítání bodů za každý test vyhodnotíte svoji emoční inteligenci. Podle některých názorů se však sice jedná o práci seriózní v komentářích a teoretických pasážích, ale ohledně testů je několik otázek, jelikož jsou sestavovány intuitivně a neprošly procesem validace a standardizace, tedy nejsou vytvořeny žádné statistické normy, s nimiž by bylo možno výsledky porovnávat (Montag, 2016). Mezi další publikace můžeme uvést např. Gillese d'Ambru a jeho knihu „Emocionální kvocient – testy“. Také Wedlichová (2011, s. 51-77) ve své práci uvádí test emocionální inteligence nazvaný TEMINT, k jehož vyhodnocení se poté obrací na Katedru psychologie PF UJEP Ústí n. Labem.

Ze standardizovaných testů, které měří schopnosti dohromady utvářející emoční inteligenci, můžeme uvést MSCEIT. Autoři jsou J. D. Mayer, P. Salovey a D. R. Caruso, v dnešní době je i vytvořena česká verze tohoto testu, kterou vytvořili P. Humpolíček a A. Slezáčková (tyto testy jsou dostupné na stránkách www.testcentrum.com). Nicméně

k tomuto testu mají přístup pouze absolventi bakalářského a magisterského stupně akreditovaného studijního oboru psychologie, pedagogika, andragogika, personalistika a další obory až po zaškolení pro jeho využití.

R. Bar-On vytvořil k hodnocení rysové emoční inteligence, kterou definoval jako komplex osobnostních vlastností a tendencí, „Škálu emoční inteligence“ (EQ-i). Jedná se o sebebopisnou metodu, která slouží k posouzení vlastního typického chování, kde se může projevit tendence k pozitivní sebe prezentaci a sebestylizaci (Vágnerová, 2010, s. 405).

1.3 VÝVOJ A ROZVOJ EMOČNÍ INTELIGENCE

Pro vývoj dítěte bývá silně determinující výchovné působení rodiny a školy, totéž platí i pro rozvoj citových schopností dítěte. Pro to, aby byli rodiče, učitelé a vychovatelé obecně schopni ovlivňovat pozitivním směrem vývoj emocionální oblasti, musí mít sami, mimo jiné, zakořeněné určité základy emoční inteligence.

Podle několika empirických studií emoce hrají velmi důležitou roli v sociálně-kognitivním vývoji v různých obdobích života. DET předpokládá, že v určité etapě života jsou některé emoce důležitější a usnadňují postup k dalším vývojovým úkolům daného období (in: Wedlichová, 2011, s. 43). Podle této teorie se tedy tzv. emoční systém objevil jak fylogeneticky, tak i ontogeneticky dříve než kognitivní systém a slouží také jako primární motivační systém v průběhu celého životního cyklu.

Emoční systém (emoce a jejich výraz) je u dítěte během 1. roku života prvním jazykem komunikace, díky němuž sděluje svému okolí své potřeby a stavy. V tomto věku můžeme sice zřetelně odlišit různé emocionální projevy, ale nemůžeme tvrdit, že vyjadřují jasně rozlišitelné a přesně popsitelné emocionální prožitky.

Již v batolecím věku jsou projevované emoce pro sociální okolí čitelnější hlavně z hlediska příčin jejich vzniku a přibližně do dvou let se u dítěte rozvinou minimálně v základní podobě všechny jednoduché emoce. Děti se v tomto období učí rozumět svým emocím, slovně je označovat, mluvit o nich a reagovat na emoce ve svém sociálním okolí. V této souvislosti právě mnozí autoři uvádí toto období jako počátek rozvoje empatie a prosociálního chování.

Ke konci předškolního věku jsou děti již schopny vcelku skrývat projevy alespoň některých emocí. Tato schopnost ovládat a kontrolovat své emoce je velmi důležitá pro zvládnutí vstupu dítěte do školy a během mladšího školního věku se poměrně rychle rozvíjí. V dalších obdobích se pomocí vlivu sociálního prostředí prohlubují složitější sociální emoce i jejich důsledky pro chování. V období puberty poté nastává období emoční lability, které se vyznačuje velmi silnými, často se střídajícími a špatně ovládanými výbuchy emocí. Dosavadní rozumění emocím se téměř kompletně rozpadá. Složitým vývojem zde prochází obraz sebe sama – projevující se např. sníženým sebehodnocením, pocity nejistoty apod.

Ke zklidnění emocionálního života dochází v adolescenci, kdy dochází k pozvolnému návratu volní kontroly nad emocemi, umírnění jejich výrazu v souladu s požadavky společnosti. Ustaluje se sebepojetí. Vývoj ovšem adolescencí nekončí (Wedlichová, 2011, s. 43-47).

Rozvoj emoční inteligence

V dnešním klasickém formálním vzdělávání se klade větší důraz na oblast vědění než na emocionální složku. Pro mnoho učitelů je obtížné vyučovat techniky, které by dítě naučily rozumět sobě samému, jelikož sami neprošli žádným výcvikem anebo nedosahují žádoucí úrovně.

Každý jedinec si během života osvojuje různé normy a role, postupně se diferencují vztahy k lidem. K tomuto mohou přispět právě např. učitelé, kteří mohou dítěti pomoci tím, že poskytují příklad dospělého, jakým se děti jednou mohou sami stát. Pro rozvoj u dětí lze využít nácviky sociálních dovedností např. hry se sociálně-psychologickou tematikou a pokud jsou citlivě zařazeny do vyučování mohou významně přispět rozvoji emoční inteligence (Wedlichová, 2011, s. 48-50).

Otázkou je, zda se může emoční inteligence rozvíjet i v dospělosti. V dnešní době se z výcviku emoční inteligence, zejména v USA, jak uvádí Montag (2016) stává vcelku výnosný obchod. Jak bylo již výše uvedeno, emoce se výrazně utvářejí až do adolescence a minimálně do této doby je lze výcvikem ovlivňovat. Tím se zodpovídá otázka o tom, zda lze EI rozvíjet i v dospělosti. Psycholog Salovey (in: Montag, 2016), zabývající se mimo jiné emoční inteligencí, je myšlenkou výcviku lidí, aby uměli lépe rozumět svému citovému

dění a pomáhali jim dosahovat jejich cílů, nadšen, ovšem upozorňuje na nebezpečí spočívající ve výcviku v „přizpůsobování se sociálnímu očekávání“. Jde o to, že by se děti, event. dospělí neměli učit, že na jakoukoli existující situaci existuje „správná“ emocionální odpověď.

Jednou z možných cest, jak zvyšovat úroveň emoční inteligence je tzv. koučování a pro skupinové výcviky jsou vhodné především „outdoorové“ aktivity, které rozšiřují zejména oblast sebepoznání (Montag, 2016).

2 NEUROTICISMUS

S pojmem ‚neuroticismus‘ se poprvé setkáváme u H. J. Eysencka a jeho pojetí dvou dimenzí osobnosti. Východiskem bylo zkoumání procesu podmiňování objektivními metodami, které bylo ovlivněno pojetím nervových procesů I. P. Pavlova (Nakonečný, 1998, s. 164-165). Nicméně neuroticismem, popř. projevy v něm obsaženými se zabývalo více autorů ve svých teoriích, některé z nich budou níže zmíněny.

2.1 CHARAKTERISTIKA NEUROTICISMU

I. P. Pavlov (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 149) ve své typologii vychází z vlastností nervových procesů vzruchu a útlumu, jenž rozlišuje na: sílu (slabost), která vyjadřuje schopnost korových buněk reagovat správně i na silné podněty; vyrovnanost vzájemného poměru, např. vzruch nepřevládá nad útlumem; pohyblivost, tedy rychlost střídání budivých a tlumivých procesů v buňkách mozkové kůry.

Kombinací těchto vlastností nervových procesů vytvořil čtyři temperamentové typy, popř. čtyři základní typy vyšší nervové činnosti, které dle jeho názoru mají největší význam. Rozděluje je na:

- typ slabý, útlumový – nezvládá silné podněty, neumí se přizpůsobit, nedostatek vytrvalosti, sklon k citlivosti a sentimentalitě, citový stav snadno přechází v otupení (útlum);
- typ silný, nevyrovnaný – velká síla obou procesů, přičemž převládá vzruch nad útlumem, prudkost citových reakcí, malá ukázněnost, vytrvalost a houževnatost při překonávání překážek;
- typ silný, vyrovnaný, pomalé nervové procesy (nepohyblivý) – malá pohyblivost nervových dějů při velké síle, pomalost v jednání, vytrvalost;
- typ silný, vyrovnaný, vysoká pohyblivost – dostatečná síla a vyrovnanost nervových procesů, rychle se přizpůsobují novým životním podmínkám, popř. náročným životním situacím (Linhart, 1953, s. 11; Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 149).

Využitím názvosloví známější Hippokratovy klasické typologie temperamentů, můžeme tyto čtyři typy přirovnat k typům: melancholik, cholerik, flegmatik a sangvinik. Dle Pavlova mají sklony k neuróze krajní typy, tedy typ slabý, kterého můžeme přiřadit k typu melancholika a typ silný, nevyrovnaný, který odpovídá cholerikovi (in: Plháková, 2006, s. 153).

Tyto poznatky o typech vyšší nervové činnosti Pavlov získal při práci se psy, proto pochopitelně vznikaly otázky, zda jeho poznatky lze přenést i na lidskou osobnost. Tím se zabývali Pavlovovi žáci, kteří provedli několik výzkumů a pozorování a dospěli k názoru, že tyto obecné typy vyšší nervové soustavy existují u všech živočichů, tedy včetně člověka (Linhart, 1953, s. 14).

Obě výše zmíněné typologie (Pavlov, Hippokrates) se zařazují do biopsychické typologie temperamentu, protože se jednotlivé typy třídí podle tělesných i psychických znaků. Následující Eysenckova typologie se naopak řadí k typologii psychologické, protože je její třídění založeno pouze na duševních vlastnostech (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 147).

Eysenckova typologie

Jak již bylo uvedeno, vycházel Eysenck z neurofyziologického konstruktů vzruchu a útlumu a z procesu podmiňování využívaných Pavlovem a dospěl až k úrovni postojů, chování a rysů osobnosti. Tvrdí, že: „...*pojmem charakteru označuje více či méně stabilní a setrávající systém ,konativního chování' (vůle), temperament systém ,afektivní chování' (emoce) a intelekt systém ,kognitivního chování' (inteligence)*“ (Nakonečný, 1998, s. 165).

Na základě svého faktorového modelu vypracoval Eysenck tři osobnostní testy, které zjišťují míru ,*charakterologických faktorů*' (Nakonečný, 1998, s. 166). Prvním je Maudsleyský osobnostní inventář (MPI), Eysenckův osobnostní inventář (EPI) a Eysenckův osobnostní dotazník (EPQ). Existuje i několik obměn těchto testů, přičemž např. učitelé využívají Eysenckův osobnostní inventář pro mládež (JEPI). (Fontana, 2014, s. 192).

H. J. Eysenck pomocí faktorové analýzy dotazníků a posuzovacích škál prokázal existenci tří hlavních osobnostních rysů neboli dimenzí, jež nazývá extraverte (extraverte-introverte), neuroticismus (emoční stabilita – emoční labilita) a psychoticismus (Fontana,

2014, s. 192). Pro zjednodušení se v této teoretické části budeme podrobněji věnovat pouze dimenzi neuroticismu.

Jak Fontana uvádí, jelikož stupnice extravertze a neuroticismu spolu navzájem nekorelují (to znamená, že skóry získané na škále extravertze nemohou předpovědět, jakých skóre dosáhne jedinec na škále neuroticismu a naopak), můžeme užít k rozlišení čtyři odlišné osobnostní typy: labilní extravert, stabilní extravert, labilní introvert a stabilní introvert (Fontana, 2014, s. 192). Důležité je také zmínit, že krajní, čisté typy se vyskytují jen výjimečně a setkáváme se spíše s typy smíšenými.

Uvedené Eysenckovy typy můžeme opět přiřadit ke klasické typologii (Hippokratova-Galenova). V oblasti stability se nachází sangvinický a flegmatický temperament a v oblasti lability (neuroticismu) se nachází cholerický a melancholický typ (Říčan, 2010, s. 69). Tím se shoduje i s výsledky Pavlovovy typologie, ve které je také typ cholera a melancholika náchylnější ke vzniku neuróz.

Pro Eysenckovy faktory osobnosti platí ovšem to (stejně jako pro každý faktorově analytický model osobnosti), že kombinací hodnot jeho modelu osobností nelze vyčerpání určení charakterových rysů osobnosti (Nakonečný, 1998, s. 169).

Krátká charakteristika emoční stability je: vyrovnaná a podnětům přiměřená emoční reakce, převažující klid a rozvaha. Opakem je emoční labilita neboli neuroticismus, kdy má jedinec sklon k úzkosti a k obavám a dalším reakcím, které jsou s úzkostí spojeny.

Eysenck vs. Cattell

Eysenckův vědecký konkurent Raymond Cattell dimenzi stabilita – labilita neuznával, podle něho záleží neuróza na čtyřech různých faktorech osobnosti, což jsou: síla Ego, sklon k pocitům viny, přecitlivělost a chronické pudové neuspokojení (Říčan, 2010, s. 69). Cattell nacházel na úrovni faktorů druhého řádu jiný faktor a to úzkostnost (Nakonečný, 1998, s. 163).

Jiný rozdíl mezi Cattellem a Eysenckem je v tom, že zatímco Cattell vycházel z dat získaných psychologickými testy, anamnestickými a dotazníkovými metodami, Eysenck vycházel především z výsledků experimentování (Nakonečný, 1998, s. 522).

Eysenck a D. B. Prell soudí, že je neuroticismus převážně zděděný, naopak Cattell se domnívá, že je utvářen spíše vlivy prostředí (in Nakonečný, 1998, s. 168).

Pokusy o sjednocení různých faktorově analytických modelů osobnosti vedly k jejich redukci na spolehlivě zjištěné a nejvýznamnější faktory. Jednou z nich je tzv. silná pětka neboli pět silných faktorů, mezi nimiž se nachází také faktor neuroticismu tj. emocionální instability. Pokusil se o ni O. P. John a seznam znaků je následující:

- extraverte, energie, entuziasmus;
- příjemnost, altruismus, citovost;
- svědomitost, kontrola, zdrženlivost;
- neuroticismus, negativní afektivita, nervozita;
- otevřenost, originalita, otevřené smýšlení;

(Nakonečný, 1998, s. 172, 523).

Neuroticismus se objevuje i v dalších teoriích temperamentu, např. u Cloningera se také v jedné z dimenzí vyskytují projevy, které jsou součástí neuroticismu a to ve druhé dimenzi označené jako ‚harm avoidance‘, která se projevuje zvýšenou opatrností, nedůvěřivostí a tendencí vyhýbat se jakýmkoli nepříjemnostem. Také v temperamentové teorii ‚approach – avoidance teorie‘ od A. Elliota a T. Trashe se můžeme setkat s obecnou neurobiologicky podmíněnou vnímavostí k negativním podnětům (Vágnerová, 2010, s. 69-72).

Říčan (2010, s. 69) uvedl, že neuroticismus je vlastnost odvozená z příznaků neurotika, tedy člověka s určitou duševní poruchou. K. Pawlik ji charakterizuje následovně: *„Neuroticismus souvisí s malou flexibilitou myšlení a vnímání, se zvýšenou sugestibilitou, nedostatečnou koncentrací a sníženou rezistencí vůči tělesnému nebo psychickému stresu.“* (in Nakonečný, 1998, s. 198). Naopak Langer ji chápe jako: *„skupinu faktorů tvořících určité struktury symptomatologické i kauzální, které jsou součástí osobnosti a které ovlivňují její projevy, a to zvláště v sociálních situacích.“* (Langer, 1994, s. 70). Do této definice zařazuje Langer širokou škálu různých forem projevů od méně nápadných, až k evidentním neurotickým poruchám. Můžeme tedy říci, že se jedná o obecnou tendenci ke vzniku neurózy (Miňhová, s. 2). Definici neuroticismu uvedla i M. Vágnerová tak, že: *„...vyjadřuje míru, v jaké člověk vnímá okolní svět jako zdroj ohrožení či alespoň*

stresujících zkušeností, s tím souvisí i sklon k negativnímu emočnímu prožívání a neúčelným způsobům reagování.“ (Vágnerová, 2010, s. 105).

Vágnerová ke své definici ještě uvádí dva rozdílné rysy osobnosti, které se liší i podle účasti různých mozkových systémů ovlivňujících buď senzitivitu vůči ohrožení, nebo míru inhibovanosti aktuálního reagování. Prvním rysem je dráždivost, která zahrnuje sklon k podrážděnosti a vzteku. Druhým rysem je odtažitost, která naopak zahrnuje sklon k úzkosti a strachu a s ním spojenou potřebu obrany. Jak dále uvádí, neuroticismus je pravděpodobně závislý především na vlivu nesdílených individuálně specifických zkušeností, čímž se odlišuje např. od vstřícnosti či svědomitosti na které mají větší vliv sdílené zkušenosti (Vágnerová, 2010, s. 42, 105).

Jak bylo již výše zmíněno, základem neuroticismu je tendence k prožitkům úzkosti, strachu a k inhibovanosti reagování, takovouto tendenci ovlivňuje amygdala² a kůra kolem amygdaly. Zejména u lidí, kteří mají vrozené dispozice k negativnímu emočnímu ladění, bývá více aktivována pravostranná amygdala. Jedná se o tzv. asymetrickou citlivost prefrontální mozkové kůry a amygdaly. S negativními pocity a snížením osobní pohody je spojena aktivita pravé prefrontální oblasti, naopak snadnější aktivace levého prefrontálního kortexu je spojena se sklonem k pozitivnímu ladění (Vágnerová, 2010, s. 52).

Vliv na míru neuroticismu mají také neuroaktivní látky, které modulují tok informací v mozku a také aktivizují či tlumí určité oblasti. Jednou z látek je enzym monoaminoxydáza (MAO), který ve své variantě MAOA (varianta s jednou z možných alel nazvanou A) přispívá na fenotypové úrovni k nárůstu neuroticismu (ovlivňuje 8 % jeho aditivní genetické složky). Neuroticismus může ovlivňovat i zvýšená hladina dopaminu, protože posiluje citlivost na stresující podněty a modifikuje tak i intenzitu jimi vyvolaných reakcí. Kromě dopaminu má určitou vazbu k neuroticismu i serotonin, jehož nízká hladina posiluje sklon k depresivnímu a úzkostnému ladění a ovlivňuje i tendenci k vyhýbání se jakémukoli potenciálnímu ohrožení. Nejde však jen o hladinu serotoninu v mozku, ale

² Jádra amygdaly přispívají k orientaci v informacích emočního charakteru, tím ovlivňují rozlišení příjemných a nepříjemných signálů a jejich uložení do dlouhodobé paměti, tím posilují sklon k určitému způsobu prožívání a chování (Vágnerová, 2010, s. 52).

zároveň také o určitou flexibilitu jeho působení, jelikož u lidí s vyšším neuroticismem bývá tato funkce narušena.

Sklon k labilnímu způsobu reagování mohou ovlivňovat také hormony. Příkladem je kortisol, jehož chronicky zvýšená produkce je spojena s úzkostnými obavami, depresivním laděním a emoční labilitou, což souvisí i s méně účinným zpracováním aktuálních informací a způsobuje potíže při hledání vhodného způsobu zvládnutí dané situace (Vágnerová, 2010, s. 58-63).

V rámci osobnostního vývoje se z temperamentem podmíněného sklonu k určitému způsobu prožívání a reagování postupně vyvíjejí základní osobnostní vlastnosti. Následně pak chování dospělého člověka neovlivňují jen temperamentové rysy (ty v této době působí spíše zprostředkovaně), ale spíše osobnostní vlastnosti, které je mohou určitým způsobem ovlivňovat. To tedy znamená, že bazální temperamentové dispozice se nejvýrazněji projevují v raném dětství, ale později bývají regulovány naučenými způsoby chování (Vágnerová, 2010, s. 72-73). Nicméně neuroticismus je v průběhu vývoje proměnlivý. Například v období mladé dospělosti (mezi 20 a 40 lety) postupně klesá, ve středním věku se pak jeho pokles zpomaluje a po 60. roce života opět mírně narůstá. Neuroticismus je považován za nejméně stabilní rys osobnosti, což může souviset nejen s vývojově podmíněnou proměnlivostí, ale také s větší citlivostí k různým vnějším vlivům a negativním životním událostem (Vágnerová, 2010, s. 132-133).

2.2 PROJEVY NEUROTICISMU

Jak většina autorů uvádí, dominantním aspektem neuroticismu je sklon k různým negativním emočním prožitkům, mezi tyto prožitky můžeme zařadit úzkost, smutek, stud, vinu, ale také hněv a zatrpkllost či zoufalství a beznaděj.

Neuroticismus je, jak zmiňuje Nakonečný, doprovázen také labilitou vegetativní nervové soustavy, která se projevuje příznaky jako např. zvýšená potivost, trávicí a jiné problémy, bušení srdce atd. To dle jeho názoru vytváří predispozici k neurózám (Nakonečný, 1998, s. 168, 523).

Jedná se o nestálé, lehce vyvolatelné a podnětům často nepřiměřené emoční reakce, kolísání nálad a přecitlivělost. Jak píše Říčan, osoba s vysokým neuroticismem bývá neklidná, dělá si zbytečné starosti, chybí ji sebedůvěra, snadno omdlí, mívá poruchy spánku a noční děsy (Říčan, 2010, s. 69). Vágnerová k již výše zmíněným projevům ještě dodává, že osoba s vysokým neuroticismem si dělá obavy z toho, jak vše dopadne, má sklon k hněvu, nepřátelství a zatrpklosti, je neschopna odolat pokušení a v neposlední řadě i sklon prožívat běžné události jako stresující a trvá jim delší čas k dosažení opětovné emoční rovnováhy (Vágnerová, 2010, s. 105).

Tito emočně nestabilní jedinci nejsou spokojeni s ničím, ani sami se sebou a mají zvýšenou tendenci o všem pochybovat. Potvrdilo se, že neuroticismus je primární příčinou zvýšené citlivosti na stres. Pro osoby s nízkou mírou neuroticismu jsou mnohé situace jen běžné nepříjemnosti, nicméně nadměrně úzkostný jedinec je bude prožívat jako těžko zvládnutelné. Namísto toho, aby se při problému zaměřili na řešení jeho podstaty, snaží se pouze zmírnit svůj strach a nervozitu a mají tendenci před potížemi, které se jim jeví jako těžko zvládnutelné, uniknout (Vágnerová, 2010, s360-363).

Podle studie K. Möllerové (2004) mají v průměru ženy vyšší neuroticismus než muži. Ženy jsou dle jejich názorů více emocionální, což mimo jiné znamená větší úzkostnost a snadnější rozrušení. Muži naopak snadněji vyjadřují hněv, ale ostatní emocionální reakce skrývají.

Neuroticismus a kognitivní aspekty

Jak je zřejmé, tak za významnou složku neuroticismu můžeme považovat i jeho kognitivní aspekt, který je zastoupen tendencí k negativnímu hodnocení situace a s tím související sklon k neefektivním copingovým strategiím. Lidé s vysokou mírou neuroticismu mají větší tendenci vyhýbat se čemukoli, co by mohlo představovat nějaké ohrožení i přes to, že tím budou redukovat své životní možnosti. Sama úzkost má negativní vliv na koncentraci pozornosti a výkonnost pracovní paměti, na výkyvy v reagování a působí i obtíže při vybavování informací. Lidé s vysokým neuroticismem dávají přednost situacím, v nichž je jasně řečeno, co je třeba dělat a jaká pravidla zde platí. Rozdíl mezi emočně stabilními lidmi a lidmi s neuroticismem je také v tom, že lidé stabilní se tolik netrápí s potenciálními

problémy a dovedou také efektivněji využívat své schopnosti. Emočně nestabilní jedinci naopak mají sklon k negativnímu sebehodnocení a k anticipaci neúspěchu. Díky jejich nejistotě sami sebe blokují např. i k prezentaci vlastních názorů. Zaměřenost jejich kognitivních funkcí bývá regulována nepříjemnými emocemi, díky tomu se snaží vyhýbat situacím, které by jim mohly přinést něco nepříjemného a tím ztrácejí možnost získat mnohé poznatky a zkušenosti. Neuroticismus lze chápat jako určitý mediátor míry uplatnění různých schopností člověka (Vágnerová, 2010, s. 56, 136, 219, 238).

Neuroticismus a mezilidské vztahy

V rámci vztahů se neurotičtí jedinci vyznačují osamělostí a méně uspokojivými vztahy s lidmi. Podle studie K. Möllerové (2004) neurotici svým negativním chováním, jako je např. nejistota, nedůvěra, nepřiměřené reagování a různé emocionální výkyvy, ovlivňují negativně své vztahy a je vysoká pravděpodobnost v jejich kratším trvání. S výsledky studie se shodují také názory M. Vágnerové (2010, s. 119), která tvrdí, že neuroticismus má na jakékoli mezilidské vztahy převážně negativní vliv, protože je zatěžuje neustálou nejistotou a obavami. Vazba k partnerovi bývá nevyrovnaná, nejistá nebo úzkostně ambivalentní. Vágnerová uvádí (2010, s. 30, 120), že neuroticismus ovlivňuje míru nespokojenosti zejména u žen ($r = -0,50$) a na muže tolik nepůsobí ($r = -0,20$).

Obvykle platí, že se přitahují a lépe spolu vycházejí lidé, kteří se z hlediska temperamentu doplňují, tzn. že pro citově labilního a úzkostného člověka, kterého můžeme nazvat neurotickým bude pravděpodobně vhodným partnerem stabilní a vyrovnaný člověk. Ukázalo se, že prožívání spokojenosti v manželství závisí víc na své vlastní osobnosti než na osobnosti partnera. Míra neuroticismu významně souvisí s představou o sobě samém (sklony k podceňování, nejistotě atp.), která se zajisté projeví i v mezilidských vztazích, kdy zatíží vztahy s lidmi bez ohledu na to, co si o nich daný jedinec skutečně myslí.

Pokud je se vztahy k jiným lidem spojen stres, mívají tyto jedinci paradoxní tendenci reagovat hostilně nebo se stáhnout, zejména pokud by šlo o někoho blízkého (Vágnerová, 2010, s. 257, 363).

Pocit subjektivní pohody a zdraví

Míra neuroticismu ovlivňuje také i pocit subjektivní pohody a zdraví, jelikož lidé s vysokou hodnotou neuroticismu se bez ohledu na svou reálnou situaci obvykle necítí šťastní a spokojení a nedosahují ani běžného somatického komfortu (Vágnerová, 2010, s. 106).

Podle Matouška reagují také tyto lidé intenzivněji na své vlastní tělesné nemoci než osoby zdravé. K neurotickému zhroucení pak může přispět jak sama nemoc, tak probuzení nezpracovatelných obav o zdraví a život (Matoušek, 1986, s. 117).

Neuroticismus a zaměstnanost

V oblasti zaměstnání bylo provedeno několik studií, např. ve studii N. Uppala (2014) se došlo k závěru, že pomocí účinných mechanismů sociální podpory v organizacích se dají snižovat negativní dopady neuroticismu mezi pracovníky – mezi tyto mechanismy zařazuje autor mimo jiné podporu a zpětnou vazbu. Také uvádí, že neurotického jedince mohou ovlivnit i jeho spolupracovníci, kteří svojí interakcí pozitivní citové pohody a dobré nálady mohou degradovat některé negativity spojené s neuroticismem. Neurotičtí jedinci při své práci potřebují motivaci a tu mohou získat tím, že mají částečnou zodpovědnost, popř. pocit, že je na nich někdo závislý a díky tomu se více snaží. Neurotičtí jedinci jsou známí svým vnějším těžištěm kontroly, to znamená, že pokud jsou pracovní podmínky příznivé, jsou neurotici aktivnější a více motivovanější do práce a naopak. Výzkum neprokázal významný vliv fyzických nároků mezi neuroticismem a pracovním výkonem i přes to, že se zdá přirozené, že jedinci s vysokým neuroticismem vykazují špatné strategie ve zvládnutí. Nicméně z tohoto výzkumu vyšlo najevo, že tyto jedinci si pravděpodobně častěji stěžují na únavu kvůli fyzickému zatížení, ale na jejich pracovní výkon to nemá významný negativní dopad. I v případě úspěšnosti ve studiu či v zaměstnání, jak uvádí Vágnerová (2010, s. 122), jde o interakci, kdy osobnostní rysy ovlivní dosaženou úroveň výkonu a naopak úspěch přispěje ke zklidnění a tím také i ke zlepšení předpokladů pro budoucí činnost, zatímco neúspěch bude míru neuroticismu prohlubovat.

Snížit eventuální nejistoty a pochybnosti vyplývající ze zvýšeného neuroticismu může svědomitost, která může posílit přesvědčení, že vytrvalost nakonec povede k žádoucím výsledkům (Vágnerová, 2010, s. 332).

2.3 MĚŘENÍ NEUROTICISMU

Mezi standardizované testy měřící míru neuroticismu můžeme uvést několik příkladů. Prvním je Eysenckův osobnostní dotazník pro dospělé (EPQ-R), který byl použit i v našem šetření a bude zmíněn ještě v kapitole Vlastní šetření.

Dalším příkladem je NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI) od autorů P. T. Costy a R. R. McCrae, jehož české zpracování vytvořili M. Hřebíčková a T. Urbánek v roce 2001. Tato metoda zjišťuje míru pěti obecných dimenzí osobnosti a to neuroticismu, extraverte, otevřenosti vůči zkušenostem, přívětivosti a svědomitosti. Respondenti odpovídají celkem na 60 položek.

Podobným vícedimenzionálním osobnostním testem je také NEO osobnostní inventář (NEO-PI-R) od stejných autorů Costy a McCrae, v české verzi od M. Hřebíčkové z roku 2004. Obsahuje celkem 240 položek a odpovídá se na pětibodové likertovské škále (vůbec nevystihuje – spíše vystihuje – neutrální – spíše vystihuje – úplně nevystihuje).

Posledním zde uvedeným příkladem je 16 faktorový osobnostní dotazník neboli 16PF Questionnaire od R.B. Cattella.

2.4 NEUROTICISMUS A NEUROTICKÉ PORUCHY

Jak bylo již výše zmíněno, neuroticismus je určitá tendence k neuróze a neurózu lze definovat jako: *„funkční, reverzibilní poruchu vyšší nervové činnosti, která se projevuje poruchou adaptace na vnější prostředí a má řadu příznaků duševních a tělesných.“* (Miňhová, 2006, s. 74). Samotné rozdělení pojmu neuroticismus a neurotická porucha je problematické, jelikož někteří autoři mezi těmito pojmy nevidí výraznější rozdíl.

Neuroticismus i neuróza (neurotická porucha) etiologicky souvisí jak s dispozičními tak i exogenními faktory. Její vznik tedy závisí nejen na vrozených dispozicích, ale také na prostředí, ve kterém jedinec žije. Podstatou jsou konflikty mezi potřebou a nemožností tuto potřebu uspokojit pro nepřekonatelné překážky (frustrace), a nebo konfliktem z volby mezi dvěma životně důležitými potřebami (Langer, 1994, s. 72).

Stejně jako samotná definice těchto pojmů, tak i názory na jejich vznik se výrazně liší – existují i extrémní stanoviska, která buď výrazně prosazují endogenní faktory a zcela

opomíjejí vliv prostředí a naopak názory, které popírají vrozené konstituční činitele. Existuje velká spousta teorií a názorů na etiologii neurotických poruch, pro příklad zde uvedeme činitele, kteří predisponují jedince k neuróze podle Fischera:

- vrozené faktory – např. senzitivnost, labilita nervové soustavy, emoční dráždivost, konstitučně snížená adaptivnost v oblasti vegetativního nebo motorického systému;
- vývojové fáze – např. zhoršená adaptace v období negativismu;
- závadné hygienické podmínky – např. přetěžování, nedostatek spánku a odpočinku;
- infekční choroby;
- nesprávná výchova

(in: Miňhová, 2006, s. 75-76).

Matoušek (1986, s. 25-37) se také zabýval celkovou konstitucí neurotických poruch a rozebírá různé dispozice k jejich vzniku. Zmiňuje se například, že u všech neurotických syndromů, u nichž je možnost genetické komponenty, se uvažuje o tzv. multifaktorálním typu dědičnosti, tedy že výsledná porucha je podmíněna více geny, přičemž žádný z nich nepůsobí samostatně. Z různých terénních průzkumů došel také k zajímavému výsledku, že mezi dospělými neurotiky najdeme více žen než mužů.

V běžném životě vznikají neurózy nejčastěji u jedinců, kteří jsou málo odolní vůči stresovým situacím. Langer uvádí, že při diagnostice je potřeba vždy vycházet z konkrétních situací a hledat konkrétní konflikty, které mohou být u každého jedince jiné. I přes to, se zjistilo několik opakujících se podobností v neurotizujících situacích. Uvedené situace jsou vyvozeny z pedagogické praxe problémových dětí a jsou to například: nižší inteligence a vyšší požadavky neúměrné této inteligenci, nejednotné a nedůsledné požadavky v rodině i ve škole (protichůdné požadavky a příkazy, neurotické projevy rodičů a pedagogů, křik, aj.), izolace ve skupině na základě nižších nebo vyšších schopností, nápadnosti nebo šikanování, ambicióznost a nemožnost ji uspokojit (často v pozadí stojí rodiče, kteří ovlivňují dítě již v předškolním období, aby ve škole dosahovalo vynikajících výsledků), neúměrně obtížná učební látka ve škole, která neodpovídá úrovni dětí a posledním je deprese ze ztráty blízké osoby, zvířete nebo rozchod s partnerem.

Langer k tomu, kdy je potřeba lékařská péče dodává, že záleží na tom, jestli je jedinec ještě schopen normálně žít ve společnosti bez konfliktů, zda může plnit běžné povinnosti, nenarušuje svým chováním své okolí a také jestli nedevastuje sám svoji osobnost (Langer, 1994, s. 70-74).

Mezi nejčastější symptomy neuróz můžeme zařadit: bolest hlavy vzniklá psychogenními faktory, poruchy denní životosprávy (do které patří například anorexie, bulimie, neurotická zácpa, poruchy spánku apod.), tiky, noční pomočování (enuresis nocturna), psychomotorický neklid a nesoustředěnost, řečové poruchy (např. koktavost, mutismus), autostimulační a sebepoškozovací návyky, úzkosti, fobie a deprese (Miňhová, 2006, s. 82-83).

Vhodné je také zmínit roli emocí, které jsou u neuroticky disponovaných osob terapeutickým problémem situační nepřiměřenost prožitku, vysoká intenzita emocí a jejich dlouhodobé přetrvávání (Matoušek, 1986, s. 96).

Základním rozdílem mezi dospělým neurotikem a neurotickým dítětem je ve vztahu k okolnímu světu, tedy zatímco dospělý člověk má ke svému okolí vztah reciproční a je charakterizován vztahem jednostranné závislosti. Naopak podíl dítěte na utváření neurotizující situace je mnohem menší, tím je zranitelnější osobnost dítěte vůči škodlivým vlivům prostředí. Dalším rozdílem je, že dítě většinou trpí svými neurotickými symptomy až druhotně tím, že k nim okolí zaujímá pro jejich příznak nevhodný postoj, např. posměch, napomínání apod. (Szachtová, 2000, s. 139).

Klasifikace neurotických poruch

Neurotické poruchy se dle Mezinárodní klasifikace duševních poruch (MKN-10) řadí do skupiny F40 - F49 Neurotické poruchy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy. Dále se rozdělují na:

1. Fobické úzkostné poruchy (F40) – do ni zařazujeme např. agorafobii, sociální fobie;
2. Jiné úzkostné poruchy (F41) – např. panická porucha, generalizovaná úzkostná porucha;

3. Obsedantně-kompulzivní porucha (F42) – do které lze zařadit převážně obsedantní myšlenky nebo nutkavé akty, smíšené obsedantní myšlení a jednání apod.
4. Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení (F43) – např. akutní reakce na stres, posttraumatická stresová porucha, poruchy přizpůsobení apod.;
5. Dissociativní (konverzní) poruchy (F44) – např. dissociativní amnézie, fuga, stupor, trans a stavy posedlosti, poruchy motoriky aj. Zařazujeme sem také i mnohočetnou poruchu osobnosti či Ganserův syndrom
6. Somatoformní poruchy (F45) – např. somatizační porucha, hypochondrická porucha, somatoformní vegetativní dysfunkce aj.
7. Jiné neurotické poruchy (F48) – do této skupiny zařazujeme neurastenii, depersonalizační a derealizační syndrom a jiné specifické či nespecifikované neurotické poruchy.

3 VZTAH NEUROTICISMU A EMOČNÍ INTELIGENCE

3.1 PŘEHLEDOVÁ STUDIE

Jak bylo již zmíněno v kapitole 2.1, neuroticismus v období mladé dospělosti klesá, v souvislosti s tím dochází ke stabilizaci emočního prožívání a zlepšení sociálních kompetencí. Dospělí lidé tedy dovedou své emoce lépe ovládat a s tím souvisí i větší pravděpodobnost nárůstu celkové životní pohody, která je spojována s vyšší mírou EI (Vágnerová, 134-135).

Autoři Petrides a kol. (2010) zkoumali vztahy mezi vlastnostmi EI a Velkou pětkou ve dvou nizozemských vzorcích. Zjistili, že neuroticismus byl nejsilnějším korelátem rysů EI v obou vzorcích, teprve po něm následovala extraverte, svědomitost, přívětivost a otevřenost. Jejich cílem bylo mimo jiné také určit celkový rozsah, v němž mohou vlastnosti Velké pětky předvídat proměnný rys EI. Jak jejich studie ukázala, tak všechny dimenze Velké pětky významně a nezávisle na sobě přispívají k predikci celkového skóre EI, přičemž neuroticismus je nejsilnější ($r = - 0,39$ a $- 0,45$). Neuroticismus prokazoval významně nepříznivé účinky ve všech případech s výjimkou emocionality.

Vztahem rysu emoční inteligence a faktory Velké pětky se také zabývali autoři Pérez-González a Sanchez-Ruiz (2014). Obdobně jako u předchozí studie se i zde projevila korelace mezi rysy EI a Velkou pětkou, zejména tedy s neuroticismem ($r = - 0,63$). Zjistili, že jedinci bodovaní vysoko v obecném faktoru osobnosti (GFP) mají tendenci vidět např. sklenice napůl plné, jsou sebevědomí a celkově spokojení se svým životem. Jsou schopni vnímat své emoce i emoce druhých, účinně komunikovat a nakonec vytvořit a udržovat naplňující osobní vztahy. Tím se prolíná s definicí EI. Vyšlo tedy, že čím vyšší je faktor neuroticismu, tím nižší by měla být úroveň EI.

3.2 VLASTNÍ ŠETŘENÍ

3.2.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem této části bakalářské práce bylo zjistit, zda existuje vztah mezi neuroticismem a emocionální inteligencí. K tomuto výzkumu bylo použito psychodiagnostických a testových metod.

Výzkumné otázky:

- Jaký je vztah emocionální inteligence a neuroticismu?
- Jaký je vztah jednotlivých složek emocionální inteligence a neuroticismu?
- Jaký je vztah emocionální inteligence a psychoticismu?
- Jaký je vztah jednotlivých složek emocionální inteligence a psychoticismu?
- Jaký je vztah neuroticismu a psychoticismu?

Věcná hypotéza:

- Skóre neuroticismu souvisí s vyšší emocionální inteligence.

Statistické hypotézy:

- H_0 – Vztah mezi hrubým skóre faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skóre faktoru emocionální inteligence měřeným pomocí nestandardizovaného testu ‚Testy emoční inteligence‘ existuje.
- H_A – Vztah mezi hrubým skóre faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skóre faktoru emocionální inteligence měřeným pomocí nestandardizovaného testu ‚Testy emoční inteligence‘ neexistuje.

3.2.2 POPIS VZORKU RESPONDENTŮ

Výzkumného šetření se účastnilo celkem 99 respondentů. Testování bylo anonymní, pouze s vyplněním pohlaví a věku daného respondenta. Jednalo se o široké věkové rozpětí. Věková hranice se pohybovala od 17 do 69 let, přičemž celkový věkový průměr byl 32,7 let.

Testování se účastnilo poměrně více žen. Z 99 respondentů bylo 60 žen a 39 mužů. Výběr testovaných jedinců byl náhodný, založen na dobrovolné účasti.

3.2.3 METODY SBĚRU DAT

Nástroje

K testování míry neuroticismu a psychoticismu byl použit Eysenckův osobnostní dotazník pro dospělé (EPQ-R) vydaný v roce 1993 společností Psychodiagnostika, společnost s r.o.. Dotazník EPQ-R měří nejen škálu neuroticismu (N) a psychoticismu (P), ale také škálu extravertze, návykovou škálu, škálu kriminality a skóre lži (škála L). Pro potřeby této bakalářské práce byly použity pouze výsledky škál N a P.

K měření emoční inteligence (EI) bylo použito testu publikovaného v knize ‚Testy emoční inteligence‘ od autorů R. Wooda a H. Tolleyho (2003). Test je složen z pěti měřených oblastí: sebeovládání, sebeuvědomění, motivace, empatie a sociální dovednosti. Z těchto jednotlivých oblastí je poté po sečtení získaných bodů vyhodnocena souhrnná hodnota EI. Otázky jsou ve formě různých situací, které jsou zformulovány tak, že dotazovaný vybírá jednu ze tří možných odpovědí, která je nejbližší tomu, co obvykle v takových situacích dělá.

Ke zjištění vzájemné korelace mezi jednotlivými osobnostními vlastnostmi byl použit Pearsonův koeficient korelace (r_p). Jedná se o statistickou metodu zjišťování vzájemného vztahu dvou proměnných. K výpočtu se využívá následující vzorec:

$$r_p = \frac{n * \sum xy - \sum x * \sum y}{\sqrt{[n \sum x^2 - (\sum x)^2] * [n \sum y^2 - (\sum y)^2]}}$$

kde x a y jsou jednotlivé dvojice hodnot obou proměnných a n je počet srovnávaných dvojic hodnot. Výsledný koeficient může nabývat hodnot od -1 do +1. Jednotlivé interpretace získaných hodnot jsou uvedeny níže v Metodách práce s daty. Vyjde-li koeficient kladný, vypovídá to o tom, že např. vyšším hodnotám jedné proměnné odpovídají spíše vyšší hodnoty i druhé proměnné a naopak. V případě záporného koeficientu je vztah obou proměnných záporný (opačný), to znamená, že jsou-li u jedné proměnné vyšší hodnoty, tak u druhé proměnné jsou hodnoty spíše nižší. Obdobně jako průměr nebo směrodatná odchylka je Pearsonův korelační koeficient velmi ovlivněn odlehlými hodnotami. Takto zjištěná korelace sama o sobě ještě neznamená průkaz

příčinného vztahu, tedy toho, že provedené změny proměnné X skutečně způsobí změny proměnné Y (Chráska, 2007, s. 114-115; Hendl, 2006, s. 244).

K ověření statistické významnosti Pearsonova koeficientu korelace bylo využito testového kritéria t . Pro jeho vypočtení byl v této práci využit následující vzorec:

$$t = \frac{r_p}{\sqrt{1 - r_p^2}} * \sqrt{n - 2}$$

kde r_p je Pearsonův koeficient korelace a n počet srovnávaných dvojic hodnot. Takto zjištěná hodnota testového kritéria byla poté srovnána s kritickou hodnotou tohoto kritéria pro zvolenou hladinu významnosti ($\alpha = 0,05$) a počet stupňů volnosti, které v našem případě byly určeny ze vztahu:

$$f = n - 2$$

kde f je počet stupňů volnosti a n počet srovnávaných dvojic hodnot. Tento postup lze využít pouze tehdy, jestliže počet srovnávaných dvojic hodnot je vyšší než 8. Za statisticky významné lze považovat ty koeficienty korelace, které jsou v absolutní hodnotě větší nebo rovny tabelované hodnotě (Chráska, 2007, s. 116-117).

Metody práce s daty

Výsledky šetření získané z testů EPQ-R a testu EI byly následně dále zpracovány. Hodnoty N a P byly dle manuálu nástroje rozděleny do skupin hodnot podprůměrných, průměrných a nadprůměrných.

Otázky z dotazníku EI byly dle kategorií odpovědí obodovány. Emočně nejinteligentnější odpovědi získaly hodnotu 3, středně emočně inteligentní odpovědi hodnotu 2 a nejméně emočně inteligentní odpovědi hodnotu 1. Dále se již pracovalo v rámci váženého skóre. Pro každou měřenou oblast byla vypočtena směrodatná odchylka a aritmetický průměr, z nichž se poté určilo rozpětí průměrných hodnot.

Data byla zpracovávána ve formě relativních četností a graficky znázorněna. Jako podklady pro grafy sloužily kontingenční tabulky. Závislost faktorů byla ověřována pomocí Pearsonova koeficientu korelace.

Pearsonův koeficient korelace byl vypočten zvlášť pro následující vztahy: N a celková EI, N a sebeovládání, N a sebeuvědomění, N a motivace, N a empatie, N a sociální dovednosti, P a celková EI, P a sebeovládání, P a sebeuvědomění, P a motivace, P a empatie, P a sociální dovednosti, N a P. Výsledné hodnoty poté byly porovnány s tabulkou přibližné interpretace hodnot korelačního koeficientu (r) a využity v interpretaci výsledků šetření.

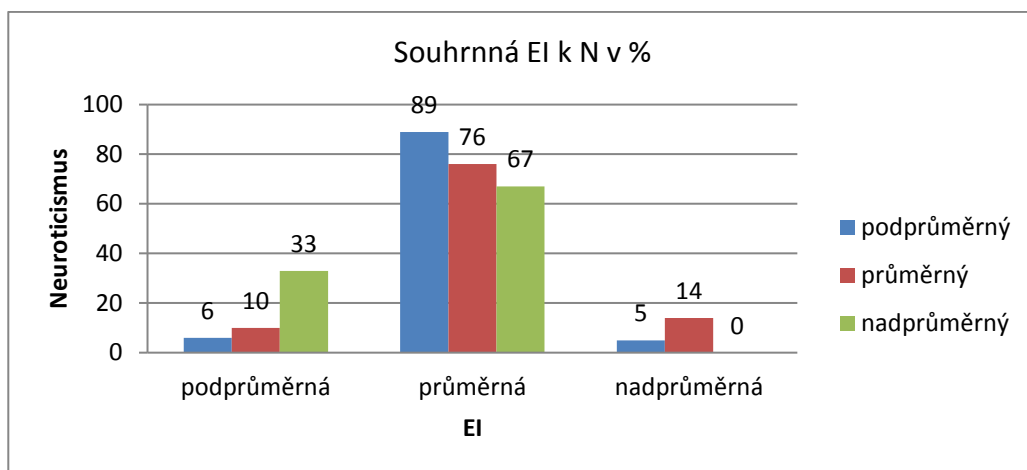
Tab. 1 Interpretace hodnot korelačního koeficientu (Chráska, 2007, s. 105)

Koeficient korelace	Interpretace
$r = 1$	Naprostá závislost (funkční)
$1,00 > r \geq 0,90$	velmi vysoká závislost
$0,90 > r \geq 0,70$	vysoká závislost
$0,70 > r \geq 0,40$	střední (značná závislost)
$0,40 > r \geq 0,20$	nízká závislost
$0,20 > r \geq 0,00$	velmi slabá závislost
$r = 0$	naprostá nezávislost

Pro ověření statistické významnosti Pearsonova koeficientu korelace mezi N a celkovou EI bylo použito testového kritéria t . Následně byla pro stanovenou hladinu významnosti a vypočtených stupňů volnosti vyhledána odpovídající kritická hodnota ($t_{0,05}$) ve statistických tabulkách uvedených v odborné publikaci (Chráska, 2007, s. 258). Vzájemným porovnáním odpovídající kritické hodnoty a vypočítanou hodnotou testového kritéria bylo určeno, zda bude přijata či odmítnuta stanovená hypotéza H_0 nebo přijata či odmítnuta stanovená hypotéza H_A .

3.2.4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Po statistickém zpracování výsledků testování bylo zjištěno, že hodnota korelace mezi neuroticismem a souhrnnou EI je $r_p = -0,142$. To značí o velmi slabé závislosti.

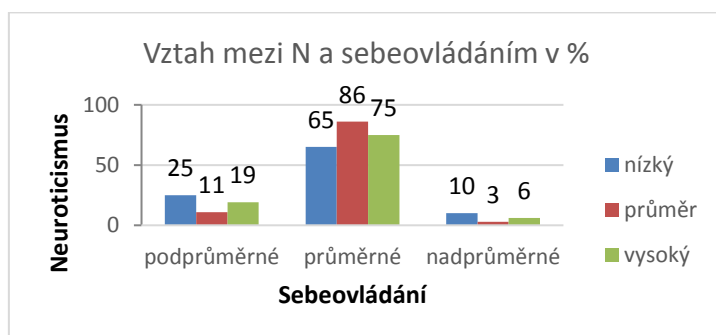

Graf č. 1 – Vztah mezi N a souhrnnou EI

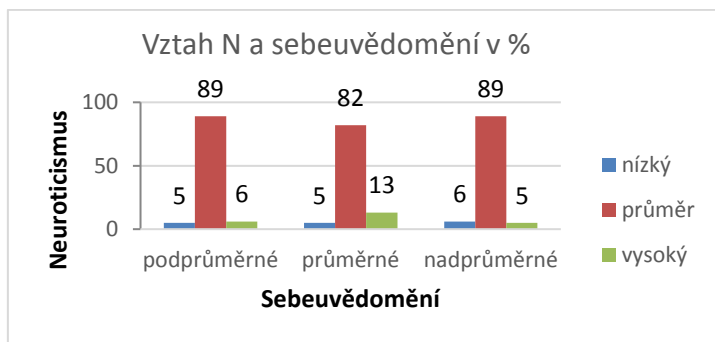
Graf č. 1 znázorňuje výslednou korelaci vztahu. Je zde patrné, že i při velmi slabé závislosti je u podprůměrných hodnot EI nejčastější zastoupení jedinců s nadprůměrně vysokou hodnotou N. Naopak v oblasti nadprůměrné inteligence se nevyskytuje ani jeden jedinec vykazující vysokou míru neuroticismu.

Kvůli zjištění, jaké složky EI jsou výší neuroticismu ovlivňovány nejvíce, byla provedena analýza všech dílčích součástí EI.

Oblast sebeovládání a sebeuvědomění jakožto schopnosti znát a zvládat své vlastní emoce jako je např. uvolnění stavu úzkosti, sklíčenosti apod. vykazaly vůči N velmi slabou závislost a to u sebeovládání $r_p = -0,0158$ a u sebeuvědomění $r_p = -0,025$. Vzájemný vztah vyjadřují Graf č. 2 a Graf č. 3.

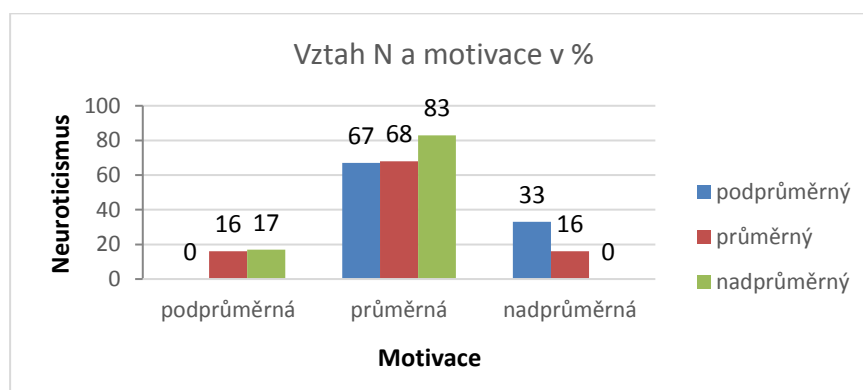

Graf č. 2 – Vztah mezi neuroticismem a sebeovládáním

Graf č. 3 – Vztah mezi neuroticismem a sebeuvědoměním

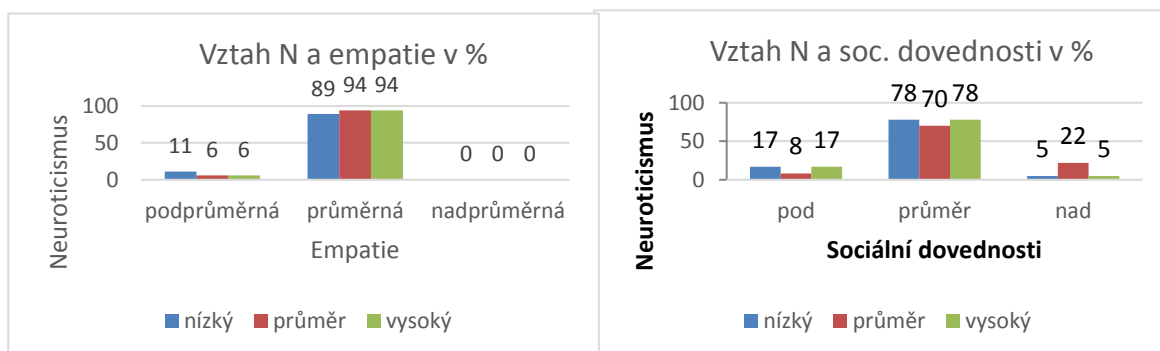
Dílčí vlastností zkoumanou v testu EI byla také oblast motivace. Jak je z Grafu č. 4 patrné, při podprůměrné míře motivace se ve zkoumaném vzorku neobjevil žádný jedinec vykazující podprůměrnou míru neuroticismu. Největší zastoupení v oblastí nízké motivace mají lidé s vysokou mírou neuroticismu, zaujímající 17 % všech jedinců se zvýšeným N. Naopak u nadprůměrné schopnosti motivace se již jedinci s vysokou mírou N nevyskytují a největší zastoupení mají jedinci s opačnou hodnotou míry N, tedy s podprůměrnou. Tomuto výsledku nasvědčuje také zjištěná hodnota Pearsonova koeficientu, který se zvýšil u této oblasti na $r_p = -0,2013$, čímž se zařazuje dle Chrásky (viz. Tab. č. 1) do skupiny nízké závislosti.

Graf č. 4 – Vztah neuroticismu a motivace v %

Zjištěné korelace se u následujících oblastí opět vrací do skupiny s velmi slabou závislostí, konkrétně u empatie se jedná o $r_p = -0,027$ a u sociálních dovedností o $r_p = -0,1$.

Vztah mezi neuroticismem a empatií znázorňuje graf č. 5. Ve zkoumaném vzorku se vyskytoval velký počet jedinců, kteří dosáhli v otázkách hodnotící empatii plného počtu bodů, díky tomu se hranice průměru posunula až ke hranici nejvyššího možného počtu získaných bodů. Díky takto stanovenému rozpětí ve výsledném znázornění nejsou zaznamenány výsledky nadprůměrné úrovně empatie. Rozložení různých úrovní N bylo na škále empatie relativně vyrovnané s mírnou převahou nízkého neuroticismu při podprůměrné empatii.

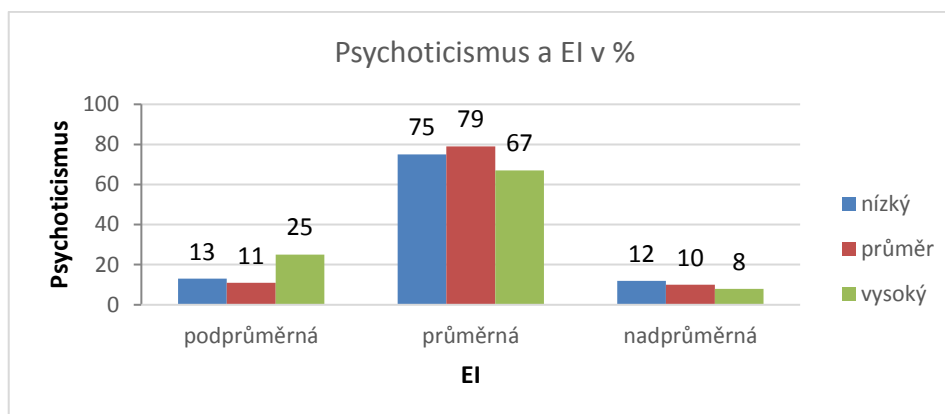
Graf č. 5 – Vztah N a empatie v %

Graf č. 6 – Vztah N a soc. dovedností v %

V oblasti vztahu N a sociálních dovedností (viz. Graf č. 6) jsou hodnoty u zkoumaného vzorku nízkého a vysokého neuroticismu v oblasti podprůměrných a nadprůměrných sociálních dovedností relativně vyrovnané.

V rámci Eysencova testu EPQ-R lze vypočítat i míru psychotivismu (P), která, jak uvádí Eysenck (1993, s. 16), je při vysokém skóre vyznačována samotářstvím a nezájmem o lidi. Často se jedná o problémové lidi, u kterých se projevuje nedostatek citu a empatie a navíc se chovají hostilně a agresivně i k lidem, které mají rádi. Z tohoto hlediska lze předpokládat, že jedinec s vysokým skóre na škále P dosáhne v oblasti EI opačných výsledků, tedy výsledků podprůměrných.

V našem výzkumu byl proveden výpočet korelace pro oblast P a souhrnné EI, ve kterém vyšlo, že $r_p = -0,38$. Grafické znázornění tohoto vztahu je vidět na Grafu č. 7, který tento předpoklad podporuje.

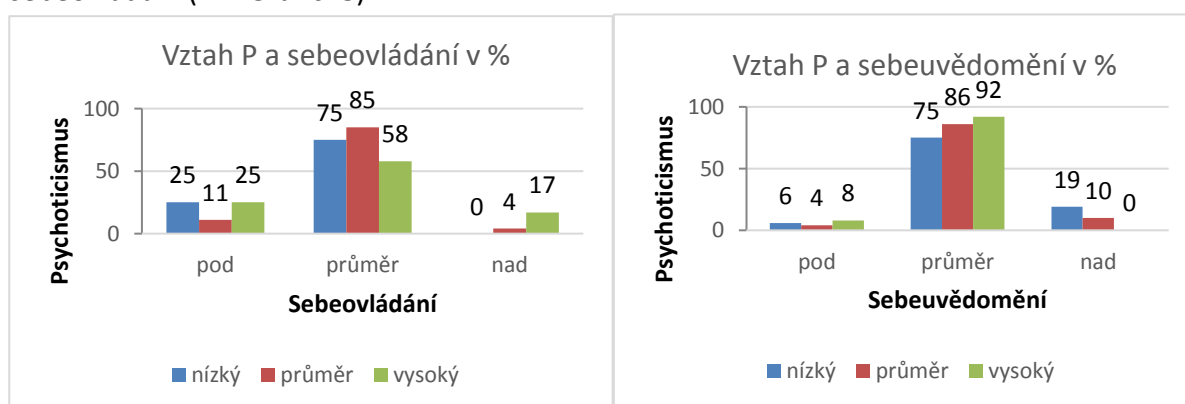

Graf č. 7 – Vztah psychoticismu a EI v %

Na grafu č. 7 je znázorněné, že celých 25 % jedinců s vysokým psychoticismem má zároveň podprůměrnou emoční inteligenci a naopak u nadprůměrné EI se vyskytuje pouze 8 % jedinců s nadprůměrným P.

Obdobně jako u vztahu neuroticismu a EI jsme i u škály psychoticismu porovnali jednotlivé oblasti EI zvlášť.

První zkoumanou oblastí je vztah P a sebeovládání. Zde vyšla korelace $r_p = -0,27$, tedy nízká závislost. Při podprůměrné úrovni sebeovládání se nacházejí ve stejném poměru jak nízká, tak i vysoká úroveň P, nicméně v oblasti nadprůměrného sebeovládání se nevyskytuje žádný jedinec s nízkou úrovní P a naopak 17 % jedinců s vysokým P. Lze se na základě našich výsledků domnívat, že se mezi jedinci s vysokým P mohou nacházet lidé, kteří mají vysokou schopnost sebeovládání, ale též i jedinci s nízkou schopností sebeovládání (viz. Graf č. 8).

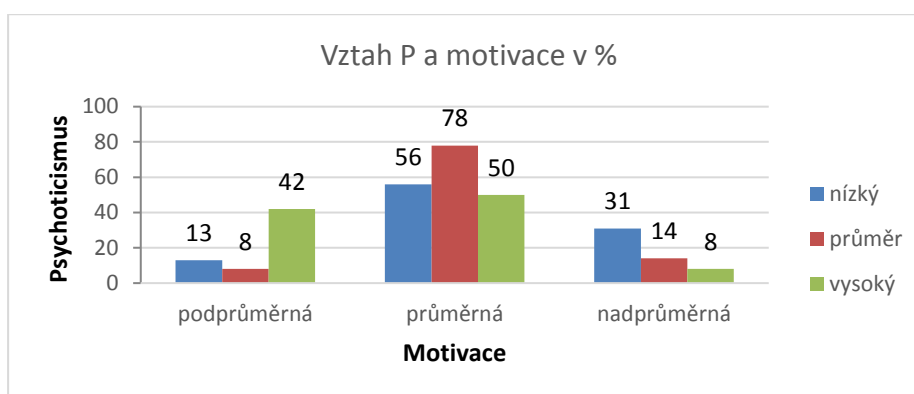

Graf č. 8 – Vztah P a sebeovládání v %

Graf č. 9 – Vztah P a sebeuvědomění v %

Vzájemný vztah mezi psychotickým a sebeuvědoměním znázorňuje Graf č. 9, pro který byla vypočtena vzájemná korelace $r_p = -0,26$. Zde je viditelný poměr, kdy při nadprůměrně vysokém sebeuvědomění je největší účast osob s nízkým P.

V oblasti motivace se dospělo opět ke vzájemné korelaci ($r_p = -0,31$), kterou znázorňuje Graf č. 10. Při podprůměrné schopnosti motivace, se vyznačuje vysoký podíl osob s vysokou mírou P, celých 42 %. Naopak při nadprůměrné motivaci se zde vyskytuje 31 % z osob s nízkou mírou P. Což podporuje výsledek korelace.

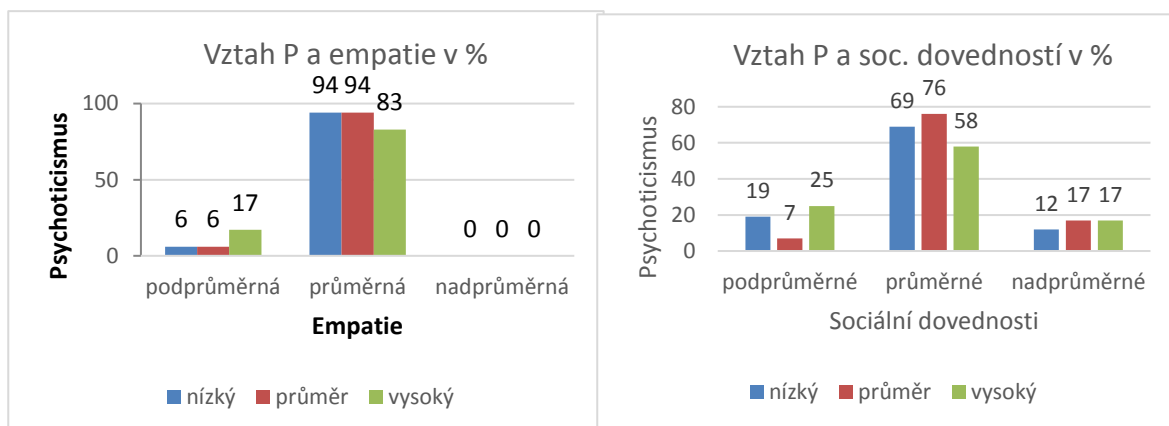

Graf č. 10 – Vztah mezi psychotickým a motivací v %

Jak bylo již zmíněno, vysoký psychotismus se vyznačuje nedostatkem citu a empatie, naopak EI v sobě obsahuje důležitou složku, kterou je právě vysoká schopnost empatie. Lze tedy předpokládat, že při vysoké míře empatie bude míra P co nejnižší. V testu EPQ-R ke zjištění míry P sloužily otázky typu: ‚Snažíte se nebýt k lidem hrubý?‘, popř. ‚Bylo by Vám líto zvířete, které se chytlo do pasti?‘. Obdobnými otázkami byla zjišťována také míra empatie v testu EI, kde jednou z otázek byla: ‚Jste s přáteli na party. Blízký přítel je celý večer zvláště tichý a najednou se rozpláče. Jak zareagujete?‘. V obou případech (jak u zjišťování P, tak EI) se jedná téměř o shodné otázky, tedy otázky, které zjišťují schopnost vcítit se do pocitů někoho jiného. Pokud by daná osoba odpověděla na všechny otázky odpovědí ano, popř. se kladně chovala ke zmíněnému příteli, získala by na škále EI kladné body, ale naopak u P by to znamenalo nízkou míru.

V našem výzkumu vyšla vzájemná korelace $r_p = -0,29$. Na Grafu č. 11 je zmíněný vztah znázorněn, ovšem míra nadprůměrné empatie je opět kvůli nastavenému průměrnému rozpětí nulová, i přes to, že se vyskytli jedinci s plným počtem dosažených bodů. Nicméně

i v oblasti podprůměrné empatie lze vidět, že největší zastoupení zde mají osoby s vysokou mírou P.

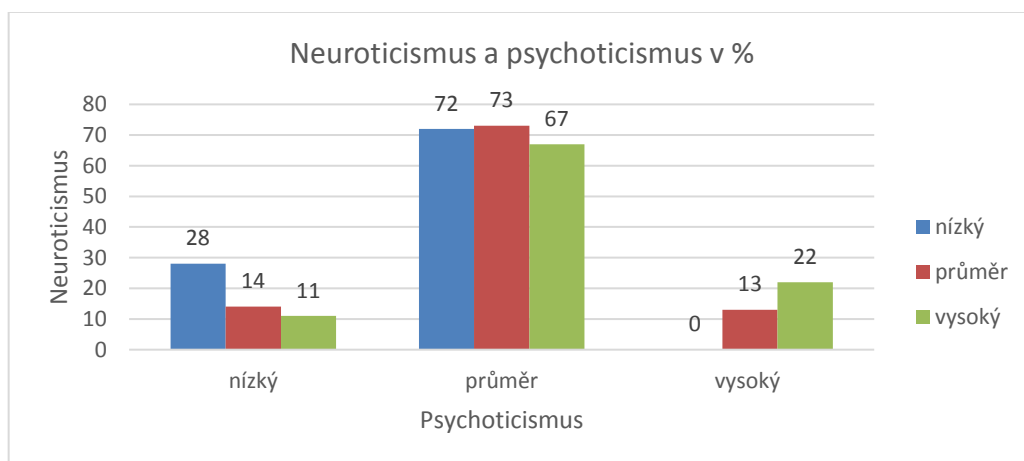

Graf č. 11 – Vztah P a empatie v %

Graf č. 12 – Vztah P a soc. dovedností v %

Pátou oblastí EI jsou sociální dovednosti, ty se v porovnání s P vyznačují velmi slabou závislostí ($r_p = -0,08$). Vztah je znázorněn na Grafu č. 12.

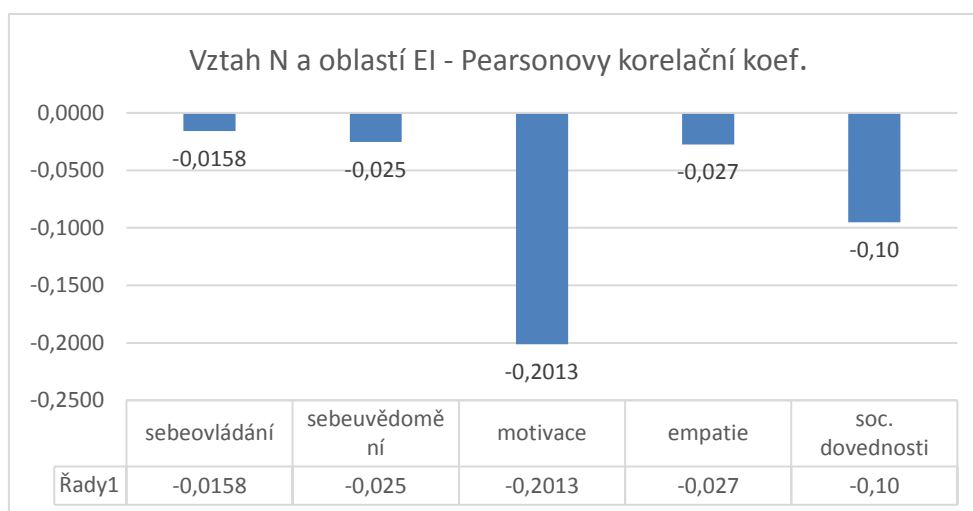
Posledním zkoumaným vztahem byl vztah mezi psychoticismem a neuroticismem (viz. Graf č. 13). Hodnota koeficientu korelace u zkoumaného vzorku je $r_p = 0,21$. Lze tedy předpokládat, že vztah mezi úrovní P a N existuje (dle Chrásky se jedná o nízkou závislost). Korelace vyšla v kladných hodnotách, což naznačuje, že při zvýšeném P je pravděpodobnost i zvýšeného N.

Graf č. 13 – Vztah mezi neuroticismem a psychoticismem v %

Tento předpoklad lze vidět i na grafu, kde mezi osobami s nízkým psychotickým je nejvíce osob s nízkým N a zároveň při vysoké úrovni P lze vidět největší zastoupení osob s vysokým N a žádného s nízkým N.

Na Grafu č. 14 jsou znázorněny hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu ve vztahu N a jednotlivých oblastí EI. Ve všech oblastech existuje vzájemný vztah mezi N a EI.

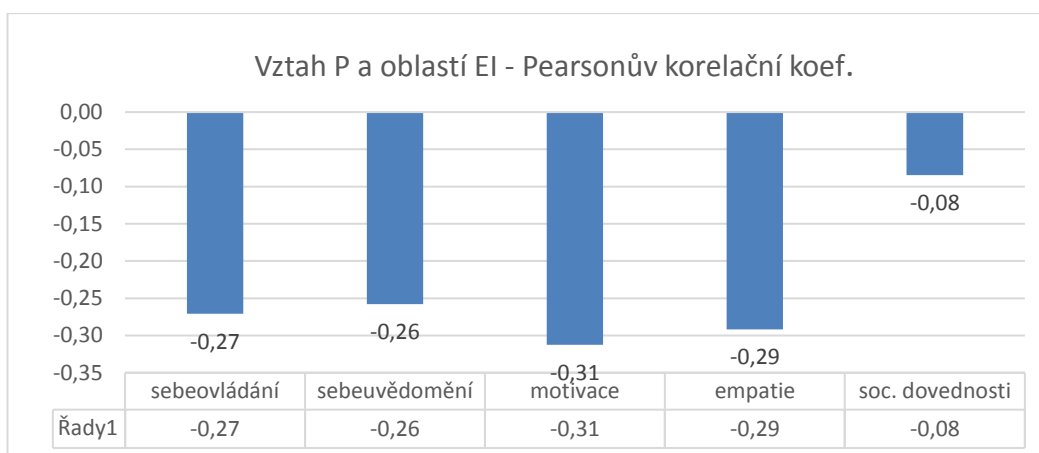

Graf č. 14 – Přehled výsledků korelačních koeficientů v oblasti vztahu N a jednotlivých oblastí EI

Podle výsledků jednotlivých korelačních koeficientů vyšel nejtěsnější vztah mezi N a motivací. Jak bylo uvedeno v teoretické části, jedinci s vysokým N často opouštějí své cíle, mají nízké sebevědomí, popř. se bojí vyjádřit svůj názor, jelikož mají strach z kritiky, odmítnutí nebo selhání. Druhou v pořadí je oblast sociálních dovedností, která je po motivaci druhá nezávislejší oblast EI na N. Následují oblasti: empatie, sebeuvědomění a sebeovládání. Z toho vychází, že při vysoké míře N je nejpravděpodobněji ovlivněna složka motivace člověka.

Porovnání koeficientů bylo provedeno také u vztahu P a jednotlivých složek EI, jejich znázornění je zobrazeno na Grafu č. 15. Jednotlivé oblasti korelují s P relativně vyrovnaně. Všechny korelace vyšly záporné, tudíž mezi jednotlivými oblastmi a P je opačný (negativní) vztah. Nezávislejší vztah vykazuje oblast motivace. Druhou oblastí je empatie, která dle definic jednotlivých oblastí (empatie a P) odpovídá tomuto vztahu, tedy, že vysoce empatický člověk má nižší pravděpodobnost, že bude mít současně

zvýšené P a naopak. Dále následují oblasti sebeovládání a sebeuvědomění a velmi slabou závislost v této skupině vykazují sociální dovednosti.

Graf č. 15 - Přehled výsledků korelačních koeficientů v oblasti vztahu N a jednotlivých oblastí EI

Z důvodu, že využitý test pro měření EI není standardizovaný, pokusili jsme se také ověřit jeho validitu tím, že jsme porovnali koeficient korelace mezi N a EI a poté také N a P. Po porovnání vyšlo, že korelace mezi N a EI je $r_p = -0,14$ a mezi N a P je $r_p = 0,21$. Obě korelace se vyznačují určitou úrovní závislosti s tím rozdílem, že mezi N a P je výsledek kladný, což předpovídá možnou validitu testu EI.

V úvodu kapitoly 3.2.1 byly stanoveny hypotézy vlastního šetření. Věcnou hypotézou bylo, že skóre neuroticismu souvisí s vyšší emocionální inteligence. Tato hypotéza byla ověřena pomocí hypotéz statistických:

- H_0 – Vztah mezi hrubým skóre faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skóre faktoru emocionální inteligence měřeným pomocí nestandardizovaného testu ‚Testy emoční inteligence‘ existuje.
- H_A – Vztah mezi hrubým skóre faktoru neuroticismu měřeným pomocí EPQ-R a hrubým skóre faktoru emocionální inteligence měřeným pomocí nestandardizovaného testu ‚Testy emoční inteligence‘ neexistuje.

Pomocí Pearsonova koef. korelace bylo zjištěno, že korelace mezi N a EI je $r_p = -0,142$, vykazuje tedy velmi slabou závislost. Ke zjištění statistické významnosti korelačního koeficientu bylo použito testového kritéria t . Při stanovení hladiny významnosti $\alpha = 0,05$

byla určena kritická hodnota 1,984 a vypočtené testové kritérium t se v absolutní hodnotě rovná hodnotě 1,413. Z toho vychází, že statistická významnost této korelace je velice nízká. Při ověření jednotlivých oblastí EI byla zjištěna pouze jedna statisticky významná oblast a to oblast motivace, která má hodnotu 2,024, tedy hodnotu vyšší než je kritická hodnota. Ostatní oblasti byly označeny za statisticky málo významné. Nicméně i přes statisticky významnou oblast motivace, nelze hypotézu H_0 potvrdit, je tedy zamítnuta a potvrzena hypotéza H_A .

Pro další výzkum by bylo vhodné, aby bylo využito standardizovaného testu pro měření EI. Je možné, že právě využití nestandardizovaného testu mohlo zkreslit vzájemné vztahy mezi N a EI.

Dále byly stanoveny také výzkumné otázky:

- Jaký je vztah emocionální inteligence a neuroticismu?

Díky výpočtu Pearsonova korelačního koef. bylo zjištěno, že vzájemný vztah má velmi slabou závislost, ale jak bylo již uvedeno výše, jeho statistická významnost je velice nízká. Nelze tedy potvrdit, že vztah mezi N a celkovou EI existuje.

- Jaký je vztah jednotlivých složek emocionální inteligence a neuroticismu?

Každá z měřených oblastí v rámci EI dle výpočtů je určitým způsobem závislá na úrovni N. Největší korelaci vykazuje oblast motivace, dále sociální dovednosti, empatie, sebeuvědomění a sebeovládání. Všechny získané koeficienty vyšly v záporné hodnotě, tedy při zvýšené míře N jsou dané oblasti EI snižované a naopak. Statistická významnost jednotlivých oblastí byla potvrzena pouze u oblasti motivace. Lze tedy předpokládat, že při vysoké míře N má tendenci dosahovat nižších výsledků zejména v oblasti motivace.

- Jaký je vztah emocionální inteligence a psychoticismu?

Obdobně jako u vztahu EI a N, vykazuje zápornou korelaci na úrovni nízké závislosti. Po ověření testového kritéria t , bylo zjištěno, že daný vztah je statisticky významný ($t = 4,0598$ proti kritické hodnotě 1,984). Tzn. že vyšším hodnotám jedné proměnné odpovídají nižší hodnoty druhé proměnné.

- Jaký je vztah jednotlivých složek emocionální inteligence a psychotocismu?

Jednotlivé oblasti EI vykazují vůči P zápornou korelaci. Nejvíce závislá je oblast motivace, následuje oblast empatie, sebeovládání, sebeuvědomění a sociální dovednosti. Všechny oblasti jsou na úrovni nízké závislosti a pouze sociální dovednosti jsou na úrovni velmi slabé závislosti. Uvedené oblasti jsou označeny také jako statistiky významné, kromě oblasti sociální dovedností.

- Jaký je vztah neuroticismu a psychotocismu?

Neuroticismus a psychotocismus vykazují mezi sebou nízkou závislost a hodnoty korelace se pohybují v kladném rozmezí. Znamená to, že když jedna z proměnných vykazuje vysoké hodnoty, tak jsou hodnoty vyšší i u druhé proměnné a naopak. Tento výsledek byl také statisticky ověřen jako významný ($t = 2,105$).

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda existuje vztah mezi neuroticismem a emocionální inteligencí.

Teoretický základ byl položen v první a druhé části práce, kdy jsme se zabývali vymezením emocionální inteligence a neuroticismu. První kapitola byla zaměřena na emoce jako takové, na které navázalo vymezení emoční inteligence. Byly popsány základní složky jako je znalost vlastních emocí, zvládnání emocí, schopnost motivovat sám sebe, vnímavost k emocím jiných lidí a umění mezilidských vztahů. Srovnána byla také EI vůči sociální inteligenci a velmi známému IQ neboli tzv. rozumové inteligenci. Uvedeny jsou i některé příklady toho, jak se dá EI měřit a na závěr této části je uveden také vývoj a rozvoj EI.

Druhou částí je teoretické vymezení neuroticismu, které začíná od prvních teorií, které se pojmem neuroticismus zabývaly (Pavlov, Eysenck, Cattell) a jeho základní charakteristiky. V práci jsou také uvedeny projevy neuroticismu, rozdělené do jednotlivých oblastí jako jsou např. mezilidské vztahy, zaměstnanost či kognitivní aspekty. Krátce jsou také zmíněny některé standardizované testy využívající se k měření neuroticismu. Poslední kapitola této části je zaměřena již na patologickou formu neuroticismu a to na neurotické poruchy, které jsou krátce charakterizovány a rozřizeny do jednotlivých skupin podle MKN-10.

Obsahem třetí části byl již vztah mezi těmito dvěma oblastmi. Díky přehledové studii uvedené v této kapitole, jsme zjistili, že obdobné studie již byly provedeny a jejich výsledky jsou zkráceně uvedeny. Díky této krátké přehledové studii jsme byli schopni srovnat výsledky získané v našem výzkumu s výsledky z již uskutečněných studiích.

V rámci vlastního šetření jsme otestovali malou skupinu české populace, díky níž jsme si ověřili, že vztah mezi neuroticismem a emocionální inteligencí skutečně existuje, nicméně zřejmě z důvodu vybrání nestandardizovaného testu k měření EI či nízkého počtu respondentů se zjištěné vztahy nepotvrdily jako statisticky významné až na oblast motivace. Překvapením bylo zjištění, že nejvíce závislou oblastí, jak ve vztahu k neuroticismu, tak i psychoticismu je právě oblast motivace. I když jak bylo charakterizováno v teoretické části, lidé s vysokým neuroticismem se vyhýbají situacím, které jim přijdou zátěžové či stresové, podceňují se a nevěří svým schopnostem. To vše

snižuje i schopnost motivovat sám sebe do další práce, překonat vzniklé překážky a využít svůj potenciál.

Díky práci s nestandardizovaným testem pro EI vznikla zajímavá příležitost vyzkoušet jeho validitu pomocí výsledků škály P ze standardizovaného testu EPQ-R, jelikož vysoká míra P se svojí charakteristikou téměř vylučuje s charakteristikou vysoké úrovně EI. To se také v našem šetření ukázalo a vzájemná záporná korelace byla i statisticky ohodnocena jako významná.

Stanovené hypotézy a výzkumné otázky byly zodpovězeny, a ačkoliv ve vztahu N a EI vykazovaly určitou míru závislosti ve všech zkoumaných oblastech, jejich nízká statistická významnost určila, že nelze na základě těchto výsledků rozhodnout, zda skutečně vztah mezi těmito oblastmi existuje. Bylo by zajímavé provést tento výzkum opakovaně s využitím standardizovaných testů na EI a rozšířit vzorek respondentů.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá vztahem neuroticismu a emocionální inteligence. Jejím cílem bylo popsat základní definice a pojmy, jejich projevy a také zjistit vzájemný vztah těchto oblastí.

První část práce je zaměřena na teoretické vymezení emocí a emocionální inteligence. Kromě její definice a základních pojmů, jsou vymezeny i oblasti v ní obsažené, její vývoj a rozvoj včetně forem měření. Uvedeno je i porovnání EI a IQ.

V druhé části jsou popsány některé teorie neuroticismu, jeho definice a také projevy v jednotlivých oblastech života. Připojeno je také srovnání neuroticismu a z něj vycházejících neurotických poruch.

Poslední část je věnována samotnému vztahu mezi neuroticismem a emocionální inteligencí. Součástí je přehledová studie některých zahraničních výzkumů na toto téma. Hlavním bodem této části je vlastní šetření, zaměřené na zjištění vzájemného vztahu, provedené kvantitativním výzkumem v české populaci.

This bachelor thesis deals with relationship between neuroticism and emotional intelligence. Its aim was to describe the basic definitions and concepts, their symptoms and find out the interrelationship of these areas.

The first part focuses on the theoretical definition of emotions and emotional intelligence. Apart from the fact that definition and basic concepts are defined, there are also areas within this framework – for instance its development and expansion, including forms of measurement. The comparison of EI and IQ is also stated.

The second part describes some theories of neuroticism, its definition and manifestations in different areas of life. The comparison of neuroticism and neurotic disorders derived from it, is also attached.

The last section is devoted to the relationship between neuroticism and emotional intelligence itself. One part of this study is a survey of some foreign researches made on

this topic. The main point of this section is its own investigation aimed at finding out the relationship, performed with quantitative research among Czech population.

SEZNAM LITERATURY

Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. Mezinárodní klasifikace nemocí. ISBN 80-85121-44-1.

EYSENCK, Hans J. a Sybil G. B. EYSENCK. *Eysenckovy osobnostní dotazníky pro dospělé.* Bratislava: Psychodiagnostika, spol. s r.o., 1993.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele.* Vyd. 4. Praha: Portál, 2014, 383 s. ISBN 978-80-262-0741-2.

GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence.* Vyd. 2., (V nakl. Metafora 1.). Praha: Metafora, 2011, 315, [10] s. ISBN 978-80-7359-334-6.

HASSON, Gill. *Emoční inteligence.* První vydání. Praha: Grada Publishing, 2015, 175 stran. ISBN 978-80-247-5630-1.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat.* Vyd. 2., opr. Praha: Portál, 2006, 583 s. ISBN 80-7367-123-9.

HOLEČEK, Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky.* 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-065-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007, 272 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

LANGER, Stanislav. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění.* Hradec Králové: Kotva, 1994, 463 s. ISBN 80-900254-3-9.

LINHART, Josef. *Pavlovovo učení o typech vyšší nervové činnosti.* Praha: Orbis, 1953, 26 s.

MATOUŠEK, Oldřich. *Kontexty neuróz.* 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 198 s.

MIŇHOVÁ, Jana. *Psychopatologie pro právníky.* 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 134 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-70-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti.* Vyd. 2., dotisk. Praha: Academia, 1998, 336 s. ISBN 80-200-0628-1.

NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 328 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0871-x.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 472 s. ISBN 80-200-1086-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu.* 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 2010, 208 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3133-9.

- SHAPIRO, Lawrence E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2009, 267 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-648-3.
- SCHULZE, Ralf (ed.) a Richard D ROBERTS (ed.). *Emoční inteligence: přehled základních přístupů a aplikací*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 367 s. ISBN 978-80-7367-229-4.
- SZACHTOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z pedagogické psychologie*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. ISBN 80-7082-637-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.
- VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008, 404 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.
- WEDLICOVÁ, Iva. *Emoční inteligence*. 1. vyd. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2011, 126 s. ISBN 978-80-7414-347-2.
- WILDING, Christine. *Emoční inteligence: vliv emocí na osobní a profesní úspěch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 238 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2754-7.
- WOOD, Robert a Harry TOLLEY. *Testy emoční inteligence*. Brno: Computer Press, c2003. Rozvoj osobnosti (Computer Press). ISBN 80-7226-898-8.

Elektronické zdroje:

- JOHAR, Siti Sarawati Hj., Ishak Mad SHAH a Zainudin Abu BAKAR. Neuroticism Personality and Emotional Intelligence of Leader, and Impact Towards Self-esteem of Employee in Organization. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* [online]. 2013, **84**, 431-436 [cit. 2016-03-05]. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.06.580. ISSN 18770428. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813016479>
- MIŇHOVÁ, Jana a Vladimíra LOVASOVÁ. *Problematika mentální hygieny žáků ve sportovních třídách ZŠ. Škola a zdraví* [online]. [cit. 2016-01-12] 2011. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/39/texty/cze/28_minhova_lovasova_cze.pdf
- MÖLLER, Kristina. The longitudinal and concurrent role of neuroticism for partner relationships. *Scandinavian Journal of Psychology*. 45, 1, 79-83, Feb. 2004. [cit. 2016-02-29]. ISSN: 00365564. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com.ez-proxy.svkpl.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=8cb9d460-4add-46db-958d-4ee54960aa21%40sessionmgr4003&vid=6&hid=4101>
- MONTAG, Petr. Emoční inteligence - módní pojem nebo vysoce praktická záležitost? *Petr Montag* [online]. ©2004-2016 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.petr-montag.cz/files/emocni-inteligence.pdf>
- PÉREZ-GONZÁLEZ, Juan Carlos a Maria-Jose SANCHEZ-RUIZ. Trait emotional intelligence anchored within the Big Five, Big Two and Big One frameworks. *Personality and Individual Differences* [online]. 2014, **65**, 53-58 [cit. 2016-03-06]. DOI: 10.1016/j.paid.2014.01.021. ISSN 01918869. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886914000415>

PETRIDES, K.V., P.A. VERNON, J.A. SCHERMER, L. LIGTHART, D.I. BOOMSMA a L. VESELKA. Relationships between trait emotional intelligence and the Big Five in the Netherlands. *Personality and Individual Differences* [online]. 2010, **48**(8), 906-910 [cit. 2016-03-06]. DOI: 10.1016/j.paid.2010.02.019. ISSN 01918869. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886910000814>

UPPAL, Nishant. 2014. "Moderation Effects of Job Characteristics on the Relationship Between Neuroticism and Job Performance." *International Journal Of Selection & Assessment* 22, no. 4: 411-421. [cit. 2016-02-29]. ISSN: 0965075X. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com.ez-proxy.svkpl.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=8cb9d460-4add-46db-958d-4ee54960aa21%40sessionmgr4003&vid=9&hid=4101>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tab. č. 1 – Interpretace hodnot korelačního koeficientu	31
Graf č. 1 - Korelace mezi N a souhrnnou EI	32
Graf č. 2 – Vztah mezi neuroticismem a sebeovládáním	32
Graf č. 3 - Vztah mezi neuroticismem a sebeuvědoměním.....	33
Graf č. 4 – Vztah neuroticismu a motivace v %	33
Graf č. 5 – Vztah neuroticismu a empatie v %.....	34
Graf č. 6 – Vztah N a soc. dovedností v %	34
Graf č. 7 – Vztah psychoticismu a EI v %	35
Graf č. 8 – Vztah P a sebeovládání v %.....	35
Graf č. 9 – Vztah P a sebeuvědomění v %	35
Graf č. 10 – Vztah mezi psychoticismem a motivací v %.....	36
Graf č. 11 – Vztah P a empatie v %.....	37
Graf č. 12 – Vztah P a soc. dovedností v %.....	37
Graf č. 13 – Vztah mezi neuroticismem a psychoticismem v %	37
Graf č. 14 – Přehled výsledků korelačních koeficientů ve vztahu N a jednotlivých oblastí EI	38
Graf č. 15 – Přehled výsledků korelačních koeficientů ve vztahu P a jednotlivých oblastí EI	39

